

FRANSIZ VE TÜRK İDARİ YARGILAMA HUKUKLARINDA İVEDİ YARGILAMA USULÜ

*Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN**

GİRİŞ

Mahkemelerde takip edilen yargılama usulleri, tek tip olmayıp çeşitlilik arz etmektedir. Çeşitli sebeplerle, özellikle yargılamanın en kısa zamanda sona erdirilmesi amacıyla, bazı davalar için farklı bir yargılama usulü öngörülmektedir. Önceki 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu yazılı, sözlü, basit ve seri olmak üzere dört çeşit yargılama usulü öngörmekteydi. Ancak 2011 tarihli Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK), sözlü ve seri yargılama usullerini kaldırarak¹, “yazılı yargılama” ve “basit yargılama” olmak üzere iki usul benimsemiştir. HMK düzenlemelerine bakıldığında asıl usulün “yazılı yargılama usulü” olduğu; istisnaen 316. maddede sayılan hallerde “basit yargılama usulü” uygulanacağı anlaşılmaktadır². Basit yargılama usulü, bazı davalarda gerekli hız ve kısıklıkta yargılama yapabilmek amacıyla benimsenmiştir³.

Hukuk Muhakemeleri Kanununa bakıldığında (m.317-322) basit yargılama usulünün başlıca farklılıklarının şunlar olduğu görülmektedir⁴: Basit yargılama usulünde dava ve cevap, dilekçe ile olmakla beraber, yazılı yargılama usulünden farklı olarak cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 KURU Baki/ARASLAN Ramazan/YILMAZ Ejder, Medeni Usul Hukuku, 22. Bası, Ankara, 2011, s.477; ÖZEKES Muhammet, “HMK’da Yargılama Usulleri Bakımından Getirilen Yenilikler”, www.taa.gov.tr/dosya/belge/OZEKES-2- Yargilama_Usulleri.ppt, s. 2.

2 KURU/ARASLAN/YILMAZ, age., s. 289; ÖZEKES, agm., s. 2.

3 ÖZEKES, agm., s. 2

4 KURU Baki/ARASLAN Ramazan/YILMAZ Ejder, Medeni Usul Hukuku, 22. Bası, Ankara, 2011, s.477; ÖZEKES Muhammet, “HMK’da Yargılama Usulleri Bakımından Getirilen Yenilikler”, www.taa.gov.tr/dosya/belge/OZEKES-2- Yargilama_Usulleri.ppt, s. 2; ÇELİK Ahmet, 6100 Sayılı Hukuk Yargılama Yasası’na Göre Tazminat Ve Alacak Davaları Açılması ve İzlenmesi, 2. Bası, Ankara 2012, s.286; BOZKURT Argun, İş Yargılaması Usul Hukuku, 4. Bası, Ankara, 2012, s.34.

aşaması bulunmamaktadır. Taraflar dilekçeleri ile birlikte tüm delillerini vermek zorundadırlar. Davaya cevap süresi kısa (iki hafta) tutulmuştur. İlk itirazlar ve zamanaşımı savunmasının, iki haftalık cevap süresinde ileri sürülmesi gerekmektedir. Mahkeme, mümkün olan hallerde tarafları duruşmaya davet etmeden *dosya üzerinden* karar verir. Tarafların dinlenmesi, delillerin incelenmesi ve tahkikat işlemlerinin yapılması iki duruşmada tamamlar. Duruşmalar arasındaki süre bir aydan daha uzun olamaz.

İdarî yargılama hukukunda, 1982 tarihli İdarî Yargılama Usulü Kanunu tek tip yargılama usulü olarak “yazılı yargılama” usulünü benimsemişti. Vergi yargılaması için bazı farklı usul kuralları olmakla beraber, ayrı bir yargılama usulü olarak nitelendirilemez. İdarî Yargılama Usulü Kanununda 18.6.2014 tarihli ve 6545 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle (İYUK, m. 20/A, m.20/B), idarî yargılama hukukumuzda “*ivedi yargılama usulü*” dâhil edilmiştir

İvedi (acele) yargılama usulü denmesi, aciliyet kesbeden davalar bakımından yargılamanın hızlandırılması için bazı usulî tedbirlerin alınmasındandır. Bu bağlamda yargılamanın çabuklaşmasını sağlamak için başta dava ve cevap süresi, temyiz süresi gibi sürelerin kısaltılması olmak üzere bazı usul işlemlerinin hızlandırılması yoluna gidilmiştir.

İvedi yargılama usulüne neden ihtiyaç duyulduğu, madde gerekçesinde şu şekilde açıklanmaktadır:

“İdari yargıda davaların tümü aynı usul takip edilmek suretiyle sonuçlandırılmaktadır. Ancak idari davaların bazıları, niteliği itibarıyla diğerlerinden farklıdır. Bu tür davaların geciktirilmeksizin karara bağlanması gerekmektedir. Bu bakımdan, gecikerek karar verilmesinde hem idare hem de davacılar bakımından katlanılması zor ya da imkânsız sonuçlar doğuracak sınırlı sayıdaki dava türünün, diğerlerine göre daha ivedi bir şekilde sonuçlandırılması gerekmektedir. Yargısal sürecin, süratle sonuçlandırılması özel önem taşıyan ihale, özelleştirme, acele kamulaştırma uyumsuzluklarından kaynaklanan bazı davaları ivedilikle sonuçlandırılmaması halinde, hukuki belirsizlik doğmasına neden olmaktadır. Madde ile Avrupa örneklerinde olduğu gibi idari yargılamaya ivedi yargılama usulü kurumu kazandırılmaktadır”.

Bu gerekçeden de anlaşıldığı üzere, bazı davaların süratle sonuçlandırılmasında hem kamu hizmetlerinin kesintiye uğramadan

sürdürülmesi, kamu kaynaklarının verimli kullanılması; hem de davacıların menfaatlerinin korunması açısından ivedi yargılama usulüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada, idarî yargılama hukukuna dâhil edilen ivedi yargılama usulünün içeriği ve kapsamı üzerinde durulduktan sonra, bu usulde yargılamanın hızlandırılmasının ne kadar mümkün olabileceği konusu tartışılacaktır. Ancak daha önce, idare hukukumuzun etkileşim içinde olduğu Fransız hukukunda konunun nasıl ele alındığını kısaca aktarmakta fayda mülahaza ediyoruz.

A. FRANSIZ İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA İVEDİ YARGILAMA USULÜ⁵

Fransız hukukunda İdari Yargılama Kanununda (*Code de justice administratieve*) 2000 yılında yapılan değişiklikle⁶, daha önce dar kapsamda olan ivedi yargılama usulü (*le référé* veya *procedure d'urgence*) daha geniş şekilde düzenlenmiştir. Önce ivedi yargılamanın genel usulleri, akabinde de ivedi yargılamaya tabi bazı konular düzenlenmiştir.

İvedi yargılama türlerine geçmeden önce şu hususu da belirtmek gerekir. Fransız idare hukukunda ivedi yargılama usulü, aciliyet (*urgence*) bulunan hallerde, kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlalinin önüne geçmek için öngörülmektedir. Aciliyet bulunduğu için yargılamanın hızlı işlemesi de gerekmektedir ancak asıl hedef kişi haklarına yönelen müdahalenin (tehdidin) önüne geçmektir⁷. Aşağıda ivedi yargılama usullerini ve şartlarını incelediğimizde bu hedef daha iyi anlaşılacaktır.

1. İvedi Yargılama Usulünün Türleri

Fransız hukukunda ivedi yargılama usulünde birden fazla yöntem benimsenmiştir. Kanunda açıkça belirtilmemekle beraber öğretilerde bunlara

⁵ BESLY Alexandra/LAFAY Quentin/BİHAN Le Xavier/MONTBEYRE Gaspard /NENNE Charles/TORDEUR Pauline, Refers d'Urgence et Modernisation de la Justice Administrative, <http://refersdurgence.files.wordpress.com.2012/08/a9rfa36.pdf>

⁶ İdari Yargılama Kanununun (*Code de justice administratieve*) 5.Kitap'ının başlığı "ivedi yargılama (*Le référé*)" olarak ifade edilmiştir. L.511-1 ve devamı maddelerinde ivedi yargılama usulü düzenlenmektedir.

⁷ Aşağıda da ifade edileceği üzere Türk idarî yargılama hukukunda ivedi yargılama, daha çok yargılamanın hızlandırılması, yani yargılama sürecinin mümkün olan en kısa zamanda tamamlanması için başvurulmaktadır.

farklı isimler verilmektedir. Önce bu türler hakkında genel bilgiler verip, daha sonra ortak kurallar üzerinde duracağız.

a. İvedi Yürütmenin Durdurulması (*référé-suspension*)⁸

Fransız İdarî Yargılama Kanunu (*Code de justice administrative*) L.521-1. maddesinde⁹ düzenlenen bu ivedi yargılama türüne Fransız hukukunda “*référé-suspension*” ismi verilmektedir¹⁰. Bu deyim Türkçeye “ivedi yürütmenin durdurulması” olarak çevirmenin daha isabetli olacağını düşündük.

Kanunun L.521-1.maddesine göre, bir idari işleme (olumsuz işlem de olsa) karşı açılan iptal davasında, talep edildiğinde ivedi yargılama hâkimi aciliyet olduğu kanaatine ulaşırsa işlem hakkında veya işlemin bazı etkileri (neticeleri) hakkında yürütmenin durdurulmasına karar verebilir.

Bu usulün uygulanabilmesi için şu şartların gerçekleşmiş olması aranmaktadır¹¹:

-Bir idarî işleme karşı açılmış bir iptal davası olacak. Hakkında iptal davası açılan işlem, olumsuz bir işlem de olabilir.

-Yürütmenin durdurulması kararı verilmesi bakımından aciliyet bulunacak. Yürütmenin durdurulması kararı verilmesini talep eden taraf aciliyeti ispatlayıcı bilgi ve belgeleri mahkemeye sunmalıdır.

⁸ BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç.

⁹ Art.L.521-1: “*Quand une décision administrative, même de rejet, fait l'objet d'une requête en annulation ou en réformation, le juge des référés, saisi d'une demande en ce sens, peut ordonner la suspension de l'exécution de cette décision, ou de certains de ses effets, lorsque l'urgence le justifie et qu'il est fait état d'un moyen propre à créer, en l'état de l'instruction, un doute sérieux quant à la légalité de la décision. Lorsque la suspension est prononcée, il est statué sur la requête en annulation ou en réformation de la décision dans les meilleurs délais. La suspension prend fin au plus tard lorsqu'il est statué sur la requête en annulation ou en réformation de la décision*”.

¹⁰ BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç; Les Procédures d'urgence (cours), [http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration\(contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours](http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration(contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours); <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procédures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

¹¹ <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procédures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>; BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç

-İdarî işlemin hukuka aykırılığı konusunda ciddi şüphe bulunmalıdır. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce “iptali gerektirecek ciddi gerekçeler (*moyen sérieux de nature à justifier l’annulation*” ifadesi kullanılırken burada “hukukilik konusunda ciddi şüphe (*doute sérieux quant à la légalité*” deyimini kullanılmaktadır. Böylece hakime daha geniş hareket alanı sağlanmıştır¹².

-İdarî işlem (karar) henüz uygulanmamış olmalıdır.

Kanunun L.521-1.maddesinin ikin fıkrasına göre, bu kapsamda yürütmenin durdurulması kararı verildiğinde, davanın esası en kısa zamanda karara bağlanır. Davanın esası karara bağlandığında, yürütmenin durdurulması kararının hukukî varlığı sona erer.

b. Özgürlükler İvedi Yargılaması (*référé-liberté*)

Fransız İdarî Yargılama Kanunu (*Code de justice administrative*) L.521-2. maddesinde¹³ düzenlenen bu ivedi yargılama türüne Fransız hukukunda “*référé-liberté*” ismi verilmektedir. Bu usulde, idarî yargıca geniş yetkiler ve yargısal emir verme yetkisi verildiğinden aynı zamanda “*référé-injonction*” usulü de denilmektedir¹⁴.

Kanunun L.521-2.maddesine göre ivedi yargılama hâkimi, aciliyet bulunan hallerde ve talep edildiğinde, kamu tüzel kişisi veya kamu hizmeti üstlenen özel hukuk kişisinin davranışının (işlem veya eylemi) temel hak ve özgürlüğe ciddi ve açıkça hukuka aykırı olarak tehdit (ihlal) oluşturduğunun anlaşılması halinde, temel hak ve özgürlüğün korunması için gerekli her

¹² BESLY/LAFAY/BÎHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç.

¹³ Art.L.521-2: “*Saisi d’une demande en ce sens justifiée par l’urgence, le juge des référés peut ordonner toutes mesures nécessaires à la sauvegarde d’une liberté fondamentale à laquelle une personne morale de droit public ou un organisme de droit privé chargé de la gestion d’un service public aurait porté, dans l’exercice d’un de ses pouvoirs, une atteinte grave et manifestement illégale. Le juge des référés se prononce dans un délai de quarante-huit heures.*”.

¹⁴ BESLY/LAFAY/BÎHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç; Les Procédures d’urgence (cours), [http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration\(contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours](http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration(contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours); <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procédures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

türlü tedbirin (*toutes mesures nécessaires*) alınmasına karar verebilir. Bu karar en geç 48 saat içinde verilir.

Bu usulün uygulanabilmesi için şu şartların gerçekleşmiş olması aranmaktadır¹⁵:

-İdarenin veya kamu hizmeti üstlenmiş özel hukuk kişinin bir davranışı (işlem veya eylemi) olmalıdır.

-Söz konusu davranış, bir temel hak veya özgürlüğü tehdit (ihlal) eder nitelikte olmalıdır. Örneğin toplanma, seyahat ve basın özgürlüğü, mülkiyet hakkı gibi bir hakkı ihlal niteliğinde olmalıdır.

-Kısa zamanda karar verilmesini gerektirecek bir aciliyet bulunmalıdır.

-Özgürlüğe yönelik tehdit, ciddi ve açıkça hukuka aykırı olmalıdır.

-İvedi olarak karar verilmesi konusunda bir talep olmalıdır. Bu talepte bulunulması dava açılmış olması şartına da bağlı değildir. Yani asıl dava açılmadan önce de talepte bulunulabilir.

-Hâkim en geç 48 saat içinde karar vermek zorundadır.

-Hâkim, tehdit altındaki temel hak ve özgürlüğü korumak için “gerekli her türlü tedbire karar verebilir.

Görüldüğü üzere bu usulde dava açılma şartı aranmamaktadır. Kamu tüzel kişisi veya kamu hizmeti üstlenmiş özel hukuk kişinin davranışının (işleminin) temel hak ve özgürlüğü ciddi şekilde tehdit ettiğinin anlaşılması halinde, hâkin özgürlüğün korunması için gerekli tedbire karar verebilmektedir. Burada, idare yargıcının temel hak ve özgürlükleri koruma görevinin belirgin bir örneği gündeme gelmektedir.

c. Koruyucu İvedi Yargılama (*référé-conservatoire*)

Fransız İdarî Yargılama Kanunu (*Code de justice administrative*) L.521-3. maddesinde¹⁶ düzenlenen bu ivedi yargılama türüne Fransız hukukunda

¹⁵ <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procdures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>; BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, ağç

¹⁶ Art.L.521-3: “*En cas d'urgence et sur simple requête qui sera recevable même en l'absence de décision administrative préalable, le juge des référés peut ordonner toutes autres mesures utiles sans faire obstacle à l'exécution d'aucune décision administrative*”.

“*référé-conservatoire*” ismi verilmektedir¹⁷. Hâkimin faydalı olan tedbirlere (*autres mesures utiles*) karar verebilme yetkisinden dolayı bu usule “faydalı tedbirler ivedi yargılaması (*référé-mesures utiles*)” ismi de verilmektedir¹⁸.

Kanunun L.521-3.maddesine göre, aciliyet bulunması ve talep edilmesi halinde, idarî karar alınmadan önce, ivedi yargılama hâkimi işlemin uygulanmasının durdurulması dışında diğer gerekli faydalı tedbirlere karar verebilir. Mesela bir hakkın ileri sürülebilmesi için gerekli belgenin tevdi edilmesine karar verilmesi talep edilebilir¹⁹.

Bu usulün uygulanabilmesi için şu şartların gerçekleşmiş olması aranmaktadır²⁰:

-Ortada bir aciliyet bulunmalıdır.

-Talep edilen tedbir, gerekli olmalıdır.

-Talep edilen tedbir bir idarî karara karşı olmamalıdır. (Şayet bir kararın uygulanmasının durdurulması talep ediliyorsa, bu durumda *référé-suspension* usulüne başvurulmalıdır)²¹.

-Hâkim, talebi haklı bulursa yararlı her türlü tedbire karar verebilir.

Yukarıdaki şartlar dikkate alındığında bu usulün, adlî yargıdaki ihtiyati tedbir kurumuna benzediği söylenebilir.

17 BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, ağç; Les Procédures d’urgence (cours), [http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration\(contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours](http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration(contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours); <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procédures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

18 BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, ağç

19 <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procédures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

20 <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procédures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>; BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, ağç

21 <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procédures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

d. Diğer İvedi Yargılama Yöntemleri

Fransız hukukunda, başka yasal düzenlemelerle farklı konularda, hâkimin hızlıca karar vermesini gerektiren ivedi yargılama usulünün uygulanması öngörülmektedir. Bu durumlarda hâkim talep olmasa ivedi yargılama usulü çerçevesinde karar vermek zorundadır. Bunları kısaca şu şekilde ifade edebiliriz²²:

-**Tespit ivedi yargılaması (référé-constat)**: Bu usul, hukukî uyuşmazlığın çözümünde etkili olan olayın tespiti için bir uzmanın (bilirkişi) görevlendirilmesi imkânı veren ivedi yargılama usulüdür²³.

-**Tahkikat ivedi yargılaması (référé-instruction)**: Bu usul, ortada bir idarî karar (işlem) olmasa da, konuya ilişkin bilirkişi incelemesi veya başka bir araştırma için karar verilmesini içeren bir ivedi yargılama usulüdür. Mesela bu usulle davacı, kamu binasına komşu taşınmazının uğradığı zararın tespiti konusunda bilirkişi incelemesi yapılmasını talep edebilir²⁴.

-**Avans ivedi yargılaması (référé-provision)**: Bu usul, idarenin borcundan davacıya avans verilmesi yönünde karar tesisi sonucunu doğuran bir usuldür. Bu yöntem, alacağın varlığı konusunda ciddi bir tartışmanın bulunmadığı hallerde uygulanabilmektedir. Bu kapsamdaki kararlar istinaf ve bazı hallerde temyize tabidir.

-**Malî ivedi yargılama (référé-fiscal)**: İdarî Yargılama Kanununun L.552-1 ve 552-2. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu usul, bir vergilendirme işleminde (özellikle kurumlar vergisi gibi), verginin varlığı konusunda

22 <http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration/contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours>; <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procdures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

23 <http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration/contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours>; <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procdures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

24 <http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration/contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours>; <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procdures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

tartışma varsa, ödemenin tecil edilmesi yönündeki talebin idarece reddedilmesi işlemine karşı başvurulmuş bir yöntemdir²⁵.

-Sözleşmelerde ivedi yargılama (*référé-contractuelle*): İdarî Yargılama Kanununun L.551-2 ve 551-2. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu usulde sözleşmenin imzalanmasından önceki aşamada, sözleşmenin imzalanmasının ertelenmesine karar verme yetkisi tanınmaktadır. Sözleşmenin imzalanmasından sonraki aşamada ise sözleşmenin geçersizliğine, süresinin kısaltılmasına veya malî cezaya karar vermeye yetkili kılınmaktadır. Bu kararlar Danıştay nezdinde temyize tabidir²⁶.

-İdarî vesayet ivedi yargılaması (*référé-tutelle administrative*): Bu usulde, mülki amirin yerel yönetim idarelerinin kararlarının yargı önüne götürülmesi konusundaki yetkisi çerçevesinde, dava konusu işlemin yürütülmesinin durdurulmasına karar verilmesini talep yetkisi vermektedir. İvedi yargılama hâkimi, kamusal veya bireysel özgürlüğün tehlikeye girmesini önleyecek tedbirlerin alınmasına karar verebilmektedir²⁷.

-İletişim ivedi yargılaması (*référé-communication*): İdarî Yargılama Kanununun L.553-1. maddesinde düzenlenmiştir. Bu usulde, görsel- işitsel iletişim (basın-yayın özgürlüğü) alanında aciliyet bulunan hallerde, hâkime kısa zamanda karar verme yetkisi tanınmaktadır.

2. İvedi Yargılama Usulünün Genel Kuralları

Yukarıda açıklanan ivedi yargılama türleri bakımından kabul edilen bazı temel kurallar bulunmaktadır. Bu temel kuralları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

25 <http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration/contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours>; <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procdures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

26 <http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration/contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours>; <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procdures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

27 <http://www.fallaitpasfairedudroit.fr/droit-administratif/le-controle-de-l-administration/contentieux-administratif/276-les-procedures-urgence-cours>; <http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procdures/Les-procedures-d-urgence/Quelles-sont-les-differentes-procedures-d-urgence-dont-le-juge-administratif-peut-etre-saisi>.

a. Kararların Geçiciliği ve Bağımsızlığı

İdarî Yargılama Kanununun L.511-1. maddesine göre, ivedi yargılama usulü kapsamında ivedi yargılama hâkimi tarafından verilen kararlar (tedbirler) geçici niteliktedir. Davanın esasından bağımsızdır. Başka bir ifade ile, ivedi yargılama kapsamında verilen kararlar davanın esasına ilişkin değildir. Bu kararlar verilirken, davanın esasına hiç girilmez. Esasen aşağıda görüleceği üzere, ivedi yargılama kapsamında karar verecek hâkim ile davanın esası hakkında karar verecek hâkim (hâkimler) farklıdır.

İdarî Yargılama Kanununun L.521-4. maddesine göre ivedi yargılama hâkimi, ilgili herhangi bir kişinin talebi üzerine, yeni bilgi ve belgelerin ortaya çıkması durumunda, ivedi yargılama kapsamında verdiği kararı her zaman değiştirebilir veya kaldırabilir. İvedi yargılama kapsamında verilen kararlar kural olarak kesin olduğundan, böyle bir imkân getirilmiştir.

b. Kararların Kesinliği ve İtiraz

İdarî Yargılama Kanununun L.521-4. maddesine göre, ivedi yargılama usulü kapsamında verilen kararlar kural olarak kesindir. Bunlara karşı herhangi bir kanun yolu (itiraz veya temyiz yolu) öngörülmemiştir.

Ancak İdarî Yargılama Kanununun L.523-1.maddesine göre, aynı kanunun L.521-2. Maddesinde düzenlenen özgürlükler ivedi yargılaması (*référé-liberté*) kapsamında verilen kararlara karşı 15 gün içinde Danıştay nezdinde itiraz edilebilir. İtiraz halinde Danıştay'ın yargı bölümü başkanı veya görevlendireceği bir üye 48 saat içinde itiraz konusunda bir karar verir. Bu kararı verirken Kanunun 521-4.maddesinde düzenlenen yetkileri (ivedi yargılama üzerine verilen kararın kaldırılması veya değiştirilmesi) kullanır.

Öte yandan avans ivedi yargılaması (*référé-provision*) ve sözleşmelerde ivedi yargılama (*référé-contractuelle*) kapsamında verilen kararlara karşı da itiraz imkânı bulunmaktadır.

c. Talebin Reddi Gerekçeleri

Yukarıda da görüldüğü üzere, ivedi yargılama usulü kapsamında, ivediliğin var olup olmadığı konusunda ve inceleme sonunda karar verilecek tedbirler konusunda idare hâkimine geniş takdir yetkisi tanınmaktadır. Bu geniş takdir yetkisi sebebiyle yargı yerlerinin iş yükü altında boğulmaması için Kanunun L.522-3.maddesinde ret sebepleri de düzenlenmiştir. Bu

hükme göre aşağıdaki hallerden biri mevcut ise, gerekçeli olarak ivedi yargılama kapsamındaki talebin reddi yönünde karar verilir:

- Aciliyetin bulunmaması.
- Konunun idarî yargının görev alanına girmediğinin açıkça belli olması.
- Talebin kabul edilebilir nitelikte olmaması.
- Talebin hukukî temelden yoksun olması.

d. İvedi Yargılama Hakimi Statüsünün Varlığı

Fransız idarî yargılama hukukunda, 2000 reformu ile “ivedi yargılama hâkimi” olarak isimlendirilen bir statü de ihdas edilmiştir. Bu bağlamda ivedi yargılama usulü kapsamında karar verebilecek hâkimler ayrıca belirtilmiştir. Her hâkim değil, belli niteliklere sahip hâkimler ivedi yargılama kapsamındaki kararları verme yetkisine sahip kılınmıştır.

İdarî Yargılama Kanununun L.511-2. maddesine göre, aşağıda sayılan hakimler ivedi yargılama usulü kapsamında karar verme yetkisine sahiptirler:

- İdare mahkemesi ve istinaf mahkemesi başkanları.
- İdare mahkemesi ve istinaf mahkemesi başkanlarının görevlendireceği *yokluk* ya da engel hali hariç, en az iki yıllık kıdeme sahip ve en azından birinci danışman derecesine ulaşmış üyeler.
- Danıştay’da yargı bölümü başkanı veya onun görevlendireceği bir üye.

Burada dikkat çeken bir husus, ivedi yargılama kapsamında karar verecek olan merci, mahkeme değil hâkimdir. Bu nedenle ivedi yargılama mahkemesi değil ivedi yargılama hakimi (*juges des référés*) deyimini kullanılmaktadır.

e. İvedi Yargılamada Usul Kuralları

İdarî Yargılama Kanununun L.522-1. Maddesinde, ivedi yargılama kapsamında uyulması gereken bazı usul kurallarına yer verilmiştir:

-İvedi yargılamada çelişmeli yargılama usulü uygulanır. Yani tarafların iddia ve savunmalarının alınmasından sonra karar verilir. Ancak tarafların iddia ve savunması yazılı alınabileceği gibi duruma göre sözlü de alınabilir.

-Kanunun L.521-1. maddesi (ivedi yürütmenin durdurulması-*référé-suspension*) ve L.521-2.maddesi (özgürlükler ivedi yargılaması- *référé*

liberté) kapsamında karar verilirken, bunlar kapsamında verilen kararların değiştirilmesi veya kaldırılması yönünde karar verilirken açık duruşmanın gün ve saati önceden taraflara bildirilir.

-İvedi yargılama kapsamında kararlar kural olarak heyete sevk edilmeden verilir. Yine karar verilirken hükümet sözcüsünün görüşü alınmadan karar verilir.

f. Hakimin Takdir Yetkisi ve Aciliyet Karinesi²⁸

Fransız hukukunda, ivedi yargılama usulü kapsamında “aciliyet” kavramının ne anlama geldiği ve somut olayda aciliyetin var olup olmadığı konusunda hâkime geniş bir hareket alanı verildiği kabul edilmektedir²⁹.

Aciliyetin varlığının ispatının, talep eden tarafından ispatlanması gerektiği ve bu konuya ilişkin bilgi ve belgelerin mahkemeye sunularak aciliyetin varlığı açık ve detaylı olarak ispatlanması gerektiği ifade edilmektedir³⁰. Kısaca aciliyetin varlığı konusunda ispat külfetinin talep eden tarafta olduğu kabul edilmektedir.

Bazı hallerde “aciliyet karinesi” yönteminin kabul edilerek ispat külfetinin ters çevrildiği de ifade edilmektedir. Mesela sınır dışı edilme kararlarında aciliyet karinesinin varlığı kabul edilmektedir³¹.

Son olarak Fransız hukukunda, idarî yargının temel hak ve özgürlükleri koruma görevi olduğu ve bu bağlamda ivedi yargılama usulünün uygulanmasında idare hâkiminin kamu yararı (genel yarar) ile bireysel yararlar arasında bir denge kurarak hareket edeceği ifade edilmektedir³².

B. TÜRK İDARİ YARGILAMA HUKUKUNDA İVEDİ YARGILAMA USULÜ

İdarî Yargılama Usulü Kanununa 2014 tarih ve 6545 sayılı kanun değişikliği ile ilave edilen 20/A maddesi “*ivedi yargılama usulü*” başlığını taşımaktadır. Ancak ivedi yargılama usulüne ilişkin düzenleme bundan

²⁸ BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç.

²⁹ BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç.

³⁰ BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç.

³¹ BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç.

³² BESLY/LAFAY/BİHAN/MONTBEYRE/NENNE/TORDEUR, agç.

ibaret değildir. İdarî Yargılama Usulü Kanununa 2014 tarih ve 6556 sayılı kanun ile eklenen 20/B maddesinin başlığı “merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü” şeklindedir. Bu maddede, öncekine göre biraz daha hızlandırılmış bir ivedi yargılama usulü öngörülmektedir.

1. İvedi Yargılama Usulü

İdarî Yargılama Usulü Kanununa 2014 tarih ve 6545 sayılı kanun değişikliği ile ilave edilen 20/A maddesinde, ivedi yargılama usulüne tabi konular ve yargılamanın hızlı bir şekilde tamamlanmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır.

a. İvedi Yargılama Usulüne Tabi Konular

İdarî Yargılama Usulü Kanununa 20/A maddesinin 1. fıkrasında, ivedi yargılama usulüne tabi konular şu şekilde sayılmıştır:

(a) *İhaleden yasaklama kararları hariç ihale işlemleri*: Kamu ihalelerinde, ihalenin başlangıcından sözleşme imzalanıncaya kadar, hatta sözleşme imzalandıktan sonra da birçok idarî işlemlerin yapılması söz konusudur. İhaleye çıkma kararı, ihale şartnamesinin hazırlanması, ihale ilanı, dokümanların verilmesi, isteklilerin belirlenmesi, ihaleye katılmaktan men edilmesi veya ihale dışı bırakılması, ihalenin temel ilkelerine aykırı davranış sergilenmesi, kamu ihale kurumuna başvurulması, kurumun karar alması bu işlemlerden bazılarıdır. İşte ihale işlemlerinde sadece “ihaleden yasaklama kararları”na karşı açılan davalar genel usule, bunun dışındaki işlemlere karşı açılan davalar ise ivedi yargılama usulüne tabi olacaktır.

(b) *Acele kamulaştırma işlemleri*: Kamulaştırma Kanununun 27. maddesinde, “acele kamulaştırma” usulü düzenlenmiştir. Buna göre, 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun uygulanmasında yurt savunması ihtiyacına veya aceleciliğine Bakanlar Kurulunca karar alınacak hallerde veya özel kanunlarla öngörülen olağanüstü durumlarda gerekli olan taşınmaz malların kamulaştırılmasında kıymet takdiri dışındaki işlemler sonradan tamamlanmak üzere ilgili idarenin istemi ile mahkemece yedi gün içinde o taşınmaz malın kanun uyarınca seçilecek bilirkişilerce tespit edilecek değeri, idare tarafından mal sahibi adına kanuna göre yapılacak davetiye ve ilanda belirtilen bankaya yatırılarak o taşınmaz mala el konulabilir. İşte acele kamulaştırma usulünde söz konusu idarî işlemlere karşı açılan davalara da ivedi yargılama usulü tatbik edilecektir.

(c) *Özelleştirme Yüksek Kurulu kararları*: 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanununun 3. maddesinde Özelleştirme Yüksek Kurulu³³ ve bu kurulun görevleri düzenlenmiştir. Kurulun, kuruluşların "özelleştirme kapsamına" alınmasına, özelleştirme kapsamından çıkarılmasına, özelleştirme yönteminin belirlenmesine, ihaleler sonucunda ihale komisyonlarınca verilen nihai kararların onaylanmasına, Özelleştirme Fonu ve Özelleştirme İdaresinin gelir gider programlarının görüşülerek onaylanmasına karar vermek gibi yetkileri bulunmaktadır. Bu işlemlere karşı açılacak davalar da ivedi yargılama usulü uygulanacaktır.

(d) *12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca yapılan satış, tahsis ve kiralama işlemleri*: Bu kanun çerçevesinde, turizmi teşvik amaçlı, kamu mallarının tahsis ve kiralanması şeklindeki idarî işlemler hakkında açılan davalarda ivedi yargılama usulü tatbik edilecektir.

(e) *9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu uyarınca, idari yaptırım kararları hariç çevresel etki değerlendirmesi sonucu alınan kararlar*: Çevre Kanunu kapsamında, çevrenin korunmasını bağlamında çevresel etki değerlendirmesi sonucunda bir takım tedbir kararlarının alınması gerekmektedir. Bu tedbir kararlarına karşı açılan davalarda ivedi yargılama usulü uygulanacaktır. Ancak söz konusu kararlardan "idari yaptırım" niteliğinde olanlar için ivedi yargılama değil, genel yargılama usulü uygulanacaktır.

(f) *16/5/2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun uyarınca alınan Bakanlar Kurulu kararlar*: Bu kanunda Bakanlar Kurulu'na, riskli alanların belirlenmesi, hazine arazilerinin devrine karar verilmesi, bazı usul ve esasların belirlenmesi, bedel oranlarının belirlenmesi, personel ücretlerinin belirlenmesi gibi bir takım yetkiler verilmektedir. İşte bu yetkilerin kullanımına ilişkin açılan davalarda ivedi yargılama usulü uygulanacaktır.

³³ Madde 3 -Başbakanın başkanlığında, Başbakanın belirleyeceği dört bakandan oluşan Özelleştirme Yüksek Kurulu (Kurul) kurulmuştur. Kurul, üyelerin tamamının katılımı ile toplanır ve kararları oybirliği ile alır. Kurulun sekretaryaya hizmetleri Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca yürütülür.

b. İvedi Yargılamada Usul Kuralları

İdarî Yargılama Usulü Kanununun 20/A maddesinin 2. fıkrasında, ivedi yargılama usulüne özgü usul kuralları belirtilmiştir. Bunları kısaca şu şekilde belirtebiliriz.

(a) *Dava açma süresi kısaltılmıştır*: İvedi yargılama usulünde dava açma süresi otuz gündür (m. 20/A-2,a) İdarî yargılama usulünde genel dava açma süresi altmış (60) gün olmasına rağmen, ivedi yargılama usulünde bu süre otuz (30) gündür. İlgililer davalarını, otuz gün içinde açmak zorundadırlar.

(b) *İdarî başvuru imkânı kaldırılmıştır*: İvedi yargılama usulüne tabi konularda, İYUK 11. maddede düzenlenen üst makamlara başvuru yöntemi uygulanmayacaktır (m. 20/A-2,b).

Bilindiği üzere İYUK 11. maddeye göre, ilgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin kaldırılması, geri alınması değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvurma, işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur. İdarenin cevap vermesi beklenir. Bu durumun hukukî sürecin uzamasına sebep olacağı düşünüldükçe, ivedi yargılamaya konu olan işlerde, 11. maddedeki başvuru usulüne başvurulamayacağı belirtilmiştir.

(c) *İlk inceleme ve tebliğ süreleri getirilmiştir*: İvedi yargılama usulü konularına ilişkin davalarda, yedi gün içinde ilk inceleme yapılır ve dava dilekçesi ile ekleri tebliğe çıkarılır (m. 20/A-2,c). Genel yargılama usulünde ilk inceleme ve tebliğ konularını düzenleyen İYUK 14/4. maddede ilk inceleme için öngörülen 15 günlük süre, ivedi yargılamada 7 güne indirilmiştir.

(d) *Savunma süresi kısaltılmıştır*: Savunma süresi dava dilekçesinin tebliğinden itibaren on beş gün olup, bu süre bir defaya mahsus olmak üzere en fazla on beş gün uzatılabilir (m. 20/A-2,d). Genel usulde otuz gün olan savunma (cevap) süresi (İYUK, m. 16/3) ivedi yargılama usulünde onbeş gün olarak kısaltılmıştır.

Genel yargılamada, ikinci cevaplar ve bunların süreleri de kanunda (İYUK, m. 16/1,2³⁴) ifade edilmektedir. İvedi yargılama usulünü

³⁴ Madde 16 – 1. Dava dilekçelerinin ve eklerinin birer örneği davalıya, davalının vereceği savunma davacıya tebliğ olunur.

düzenleyen İYUK'un 20/A maddesinde ise "Savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosya tekemmül etmiş sayılır" (m. 20/A-2,d) denilerek, ikinci cevaplar aşaması kaldırılmıştır. Yani ivedi yargılama usulünde dava dilekçesinin tebliği ve savunma dilekçesinin verilmesi ile dosya tekemmül etmiş olacaktır.

(e) *Yürütmenin durdurulması kararına itiraz kaldırılmıştır*: İvedi yargılama usulüne tabi konularda açılan davalarda, yürütmenin durdurulması talebine ilişkin olarak verilecek kararlara itiraz edilemez (m. 20/A-2,e).

Genel yargılama usulünde, yürütmenin durdurulması talebi hakkında mahkemenin vereceği karara (ret veya kabul) karşı itiraz imkânı bulunmaktadır (İYUK, m. 27/7). İvedi yargılama usulünde bu itiraz imkânı kaldırılmaktadır. Şu halde ivedi yargılama usulünde, mahkemenin yürütmenin durdurulması talebi hakkında verdiği karar kesin nitelikte bir karar olacaktır.

(f) *Karar verme süresi getirilmiştir*: İvedi yargılama usulüne tabi konulara ilişkin davalar dosyanın tekemmülünden itibaren en geç bir ay içinde karara bağlanır. Ara kararı verilmesi, keşif, bilirkişi incelemesi ya da duruşma yapılması gibi işlemler ivedilikle sonuçlandırılır (m. 20/A-2,f).

Genel yargılama usulünde, davanın sonuçlandırılması için böyle bir süre öngörülmemiş olmasına rağmen (m. 22), ivedi yargılama usulünde en geç bir ay şeklinde bir süre sınırlaması getirilmiştir.

(g) *İstinaf yoluna kapatılmıştır*³⁵: İdarî yargılama usulünde, 2014 tarih ve 6545 sayılı kanun değişikliği ile ilk derece mahkemesi kararlarına karşı istinaf kanun yolu getirilmiştir (İYUK, m. 45). Temyiz ise kural olarak bölge idare mahkemelerinin istinaf incelemesi sonunda verdiği kararlar için söz konusudur.

Ancak ivedi yargılama usulüne tabi konulara ilişkin davalarda, istinaf usulü değil doğrudan temyiz kanun yoluna gidileceği belirtilmiştir. Bun durum kanunda "*Verilen nihai kararlara karşı tebliğ tarihinden itibaren on*

2.Davacının ikinci dilekçesi davalıya, davalının vereceği ikinci savunma da davacıya tebliğ edilir. Buna karşı davacı cevap veremez. Ancak, davalının ikinci savunmasında, davacının cevaplandırmasını gerektiren hususlar bulunduğu, davanın görülmesi sırasında anlaşılırsa, davacıya cevap vermesi için bir süre verilir.

35 Bu düzenleme, Bölge İdare Mahkemelerinin, istinaf mahkemeleri olarak çalışmaya başlamasından sonra uygulama kabiliyeti bulacaktır.

beş gün içinde temyiz yoluna başvurulabilir” (m. 20/A-2,g) ifadesiyle açıkça belirtilmiştir.

(h) *Temyiz usulü çabuklaştırılmıştır*: Temyiz süresi kısaltılmıştır. Genel yargılama usulünde otuz gün olan temyiz süresi, ivedi yargılama usulünde onbeş gün olarak düzenlenmiştir (m. 20/A-2,g)³⁶.

Temyiz dilekçeleri *üç gün içinde* incelenir ve tebliğe çıkarılır (m. 20/A-2,h). Temyiz dilekçelerine cevap verme süresi *on beş gündür* (m. 20/A-2,ı). Temyiz istemi *en geç iki ay* içinde karara bağlanır. Karar en geç bir ay içinde tebliğe çıkarılır (m. 20/A-2,j).

(i) *Temyiz merciine esastan karar verme yetkisi verilmiştir*: Danıştay evrak üzerinde yaptığı inceleme sonunda, maddi vakıalar hakkında edinilen bilgiyi yeterli görürse veya temyiz sadece hukuki noktalara ilişkin ise yahut temyiz olunan karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise işin esası hakkında karar verir. Aksi hâlde gerekli inceleme ve tahkikatı kendisi yaparak esas hakkında yeniden karar verir (m. 20/A-2,i).

Ancak, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan temyizi haklı bulduğu hâllerde kararı bozmakla birlikte dosyayı geri gönderir. Temyiz üzerine verilen kararlar kesindir (m. 20/A-2,i).

Genel temyiz usulünde temyiz merci kural olarak kararı hukuka aykırı bulursa bozma kararı verir ve yeniden karar verilmek üzere dosyayı kararı veren mahkemeye iade eder (İYUK, m. 50/1). Oysa ivedi yargılama usulünde temyiz merciine gerekli inceleme ve araştırmaları yaparak esas hakkında karar verme yetkisi verilmektedir. Bu durum temyiz kurumunun temel mantığına aykırı olmakla beraber, yargılama sürecinin bir an önce tamamlanması için böyle bir yöntem kabul edilmiştir.

İvedi yargılama usulünde, sadece ilk incelemede aşamasındaki kararların temyizinde, yapılan itirazları haklı bulursa, dosyayı ilk derece mahkemesine gönderecektir.

Öte yandan, ivedi yargılama usulünde, temyiz merciin kararı kesin olup, bu karara karşı ısrar kararı verilemeyecektir. “Temyiz üzerine verilen kararlar kesindir” (m. 20/A-2,i).

³⁶ İYUK, (m. 20/A-2,g: “*Verilen nihai kararlara karşı tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde temyiz yoluna başvurulabilir*”.

2. Merkezi Sınavlara İlişkin Yargılama Usulü

İdarî Yargılama Usulü Kanununa 2014 tarihli (10/9/2014-6552/96 md.) kanun ile eklenen *merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü* başlığını taşıyan 20/B maddesi, ivedi yargılama usulüne göre biraz daha hızlandırılmış bir yargılama usulü öngörmektedir.

a. Bu Usule Tabi Konular

İdarî Yargılama Usulü Kanununun 20/B maddesinde, *merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulüne* tabi konular “*Millî Eğitim Bakanlığı ile Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan merkezi ve ortak sınavlar, bu sınavlara ilişkin iş ve işlemler ile sınav sonuçları hakkında açılan davalar*” olarak belirtilmiştir.

Kanunun bu düzenlemesi hayli muğlak ve tartışmaya müsait gözükmektedir. Bir kere “*merkezi ve ortak sınav*” deyiminin neyi ifade ettiğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Öte yandan Millî Eğitim Bakanlığı ile Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan her sınavın, bu usule tabi olup olmadığı da izaha muhtaç bir husustur.

Kanunda yer alan “*merkezi ve ortak sınav*” deyimini, toplumdaki sınırlı bir kesimi değil, geniş kesimleri ilgilendiren sınavlar olarak anlamak gerekir. Bu anlamda bir kurumdaki meslekte yükselme sınavı genele yönelik bir sınav olarak ele alınmamalıdır. Yine kanunda geçen “ortak” kavramını, başka kurumlarla ortaklaşa (işbirliği içinde) yapılan sınav şeklinde değil, toplumda geniş kesimleri ilgilendiren, çok geniş kesimlerin girebileceği sınavlar olarak değerlendirmek gerektiğini düşünmekteyiz.

Millî Eğitim Bakanlığı’nın yaptığı tüm sınavların değil, kanunla Millî Eğitim Bakanlığına verilen eğitim-öğretim kamu hizmetinin yürütülmesine ilişkin sınavların, ivedi yargılama usulüne tabi olduğunun kabulü gerekir. Örneğin Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) sınavı, açık öğretim okulları sınavları, müdür ve müdür yardımcılığı sınavları bu nitelikte sınavlardır. Buna mukabil, başka kurumların kendi görev alanına giren konulardaki sınavları Millî Eğitim Bakanlığı aracılığıyla yaptırmaları halinde, bu sınavların ivedi yargılama usulüne dâhil olmadığı kabulü gerekir. Aksi halde, ivedi yargılama usulünün işletilmesi teknik olarak mümkün olamayacaktır. Mesela kanunda savunma süresi üç gün olarak belirlenmiştir. Millî Eğitim Bakanlığının, başka bir kurum ya da bakanlık

adına yaptığı bir sınavda, üç gün içinde savunma verilmesi teknik olarak mümkün olmayacaktır.

Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezince yapılan sınavlarda da benzer bir yaklaşımın kabul edilmesi gerekir. ÖSYM'nin öncelikle yükseköğretime ilişkin sınavların ivedi yargılamaya tabi olduğu kabul edilmelidir. Bu bağlamda ÖSYM'nin yaptığı ve genele genele yönelik olan Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS), Tıpta Uzmanlık Eğitimi Giriş Sınavı (TUS), Yabancı Dil Sınavı (YDS), Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES), Dikey Geçiş Sınavı (DGS), Dış Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Giriş Sınavı (DUS) gibi sınavlar ivedi yargılama usulüne tabidir. Ayrıca soruların ÖSYM tarafından hazırlanıp, değerlendirmesinin de yine ÖSYM tarafından gerçekleştirildiği Kaymakamlık Sınavı, Hâkimlik-Savcılık Sınavı gibi genele yönelik merkezi sınavların da ivedi yargılama usulüne tabi olduğunun kabulü gerekir.

Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezinin doğrudan görevi olmayan, başka kurumlar adına yaptığı sınavların, örneğin bir kamu kurum ya da kuruluşu için yapılan meslekte yükselme sınavları şeklindeki sınavların ivedi yargılama usulü dışında olduğu kanaatindeyiz.

Konuya ilişkin Danıştay'ın 2015 tarihli kararında, “merkezi ve ortak sınav” kavramını daraltıcı bir yorum benimsenmiştir. Kararda şu değerlendirmeler yapılmaktadır:

“...Söz konusu maddedeki yargılama usulüne tabi işlemlerin kapsamı belirlenirken, bu Kanun maddesiyle amaçlanan faydanın sağlanması için dengeli bir yorum yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda söz konusu madde ile getirilen düzenlemedeki sürelerin kısıtlılığı, bazı itiraz ve kanun yollarının kaldırıldığı dikkate alındığında, maddenin kapsamının dar yorumlanmasının değişik mağduriyetlere yol açabileceği gibi çok geniş yorumlanmasının da mağduriyetlere yol açacağı açıktır...Sınavlar nedeniyle oluşacak bireysel mağduriyetlerin önüne geçilmesi amacıyla getirilen 2577 sayılı yasanın 20/B maddesi hükmünün **düzenleyici işlemleri kapsamadığı** gibi **'merkezi ve ortak sınav'** koşuluna uymayan yani bir kurum veya bir gruba münhasır olarak yapılan Hakim Adaylığı Yazılı ve Sözlü Sınavı, Kaymakam Adaylığı Yazılı Sınavı, Komiser Yardımcılığı Sınavı, Milli Eğitim Bakanlığı Şube Müdürlüğü Yazılı ve Sözlü Sınavı veya görevde yükselme ve unvan değişikliği sınavları gibi sınavları da kapsamadığı değerlendirilmekte iken, anılan maddede yer alan **'merkezi ve ortak sınav'** tanımına uygun olarak

yapılan ve başvuru bakımdan daha geniş olan KPSS, ALES, YDS, YGS, LYS, TEOG ve benzeri gibi sınavların ise bu özel yargılama kapsamında olduğu değerlendirilmektedir...³⁷.

b. Hızlandırmaya İlişkin Usul Kuralları

İdarî Yargılama Usulü Kanununun 20/B maddesinde, yargılamanın süratle (gecikmeksizin) sonuçlandırılması için bazı usuli kurallar getirilmektedir. Bu usuli kuralları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

(a) *Dava açma süresi kısaltılmıştır:* Merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulüne dava açma süresi on gündür (m.20/B-1,a). Genel usulde altmış gün, ivedi yargılama usulünde otuz gün olan dava açma süresi, bu usulde on gün olarak belirlenmiştir.

(b) *İdarî başvuru imkânı kaldırılmıştır:* Merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulünde de, ivedi yargılama usulünde olduğu gibi, İYUK 11. maddede düzenlenen idarî başvuru yolu kaldırılmaktadır (m.20/B-1,b). Yani ilgililer idarî başvuru yapmadan doğrudan dava açmak durumundadırlar.

(c) *İlk inceleme ve tebliğ süreleri getirilmiştir:* Yedi gün içinde ilk inceleme yapılır ve dava dilekçesi ile ekleri tebliğe çıkarılır. Bu kural, ivedi yargılama usulünde de aynı şekilde yer almaktadır (m.20/B-1,c).

(d) *Savunma süresi kısaltılmıştır:* Savunma süresi dava dilekçesinin tebliğinden itibaren üç gün olup, bu süre bir defaya mahsus olmak üzere en fazla üç gün uzatılabilir. Savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin geçmesiyle dosya tekemmül etmiş sayılır (m.20/B-1,ç). İvedi yargılama usulünde onbeş gün olan savunma süresi, burada üç gün ile sınırlandırılmıştır.

(e) *İkinci cevaplar kaldırılmıştır:* Bu usulde dosyanın tekemmülü dava dilekçesi ve cevap dilekçesi ile gerçekleşecektir. İvedi yargılama usulünde olduğu gibi, ikinci cevaplar aşaması olmayacaktır (m.20/B-1,ç).

(f) *Yürütmenin durdurulması kararına itiraz kaldırılmıştır:* Yürütmenin durdurulması talebine ilişkin olarak verilecek kararlara itiraz edilemez (m.20/B-1,d). Aynen ivedi yargılama usulünde olduğu gibi, yürütmenin durdurulmasına ilişkin verile karar kesin olup, itiraz yolu kapalıdır.

³⁷ Danıştay Onaltıncı Dairesi, E.2015/13268, K.2015/3837, KT.17.06.2015.

(g) *Karar verme süresi getirilmiştir:* Bu davalar dosyanın tekemmülünden itibaren en geç on beş gün içinde karara bağlanır. Ara kararı verilmesi, keşif, bilirkişi incelemesi ya da duruşma yapılması gibi işlemler ivedilikle sonuçlandırılır (m.20/B-1,d). İvedi yargılama usulünde bir ay olan karar süresi, bu usulde onbeş güne indirilmiştir.

(h) *İstinaf yolu kapatılmıştır:* Verilen nihai kararlara karşı tebliğ tarihinden itibaren beş gün içinde temyiz yoluna başvurulabilir. İvedi yargılama usulüne paralel olarak, bu usulde de itiraz ya da istinaf yolu kapalı olup, doğrudan temyiz yoluna gidilebilecektir (m.20/B-1,f).

(i) *Temyiz usulü çabuklaştırılmıştır:* Temyiz süresi, kararın tebliğ tarihinden itibaren beş gündür (m.20/B-1-f). Temyiz dilekçeleri üç gün içinde incelenir ve tebliğe çıkarılır (m.20/B-1,g). Temyiz dilekçelerine cevap verme süresi beş gündür (m.20/B-1,ğ). Temyiz istemi en geç on beş gün içinde karara bağlanır. Karar en geç yedi gün içinde tebliğe çıkarılır (m.20/B-1,ı).

(k) *Temyiz merciine esastan karar verme yetkisi verilmiştir:* Danıştay evrak üzerinde yaptığı inceleme sonunda, maddi vakalar hakkında edinilen bilgiyi yeterli görürse veya temyiz sadece hukuki noktalara ilişkin ise yahut temyiz olunan karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise işin esası hakkında karar verir. Aksi halde gerekli inceleme ve tahkikatı kendisi yaparak esas hakkında yeniden karar verir. Ancak, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan temyizi haklı bulduğu hallerde kararı bozmakla birlikte dosyayı geri gönderir. Temyiz üzerine verilen kararlar kesindir (m.20/B-1,h).

(l) *Kararın uygulanması hakkında hüküm konulmuştur:* Milli Eğitim Bakanlığı ile Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan merkezi ve ortak sınavlar, bu sınavlara ilişkin iş ve işlemler ile sınav sonuçları hakkında açılan *davalarda verilen yürütmenin durdurulması ve iptal kararları, söz konusu sınava katılan kişilerin lehine sonuç doğuracak şekilde uygulanır*.

Bu hükümden anlaşılan, mahkeme kararının uygulanması, sınava giren bazı kişilerin aleyhine sonuç doğuracak nitelikte ise, kararın bu etkisi dikkate alınmayacaktır. Başka bir ifadeyle, kararın olumlu (lehe) olan sonuçları uygulamada dikkate alınacak, olumsuz (aleyhe) olan sonuçları ise uygulamada dikkate alınmayacaktır.

C. MUKAYESELİ BİR DEĞERLENDİRME

Yukarıda Fransız idarî yargılama hukukunda ve Türk idarî yargılama hukukunda kabul edilen ivedi yargılama usulüne ilişkin temel kuralları aktardık. Bu açıklamalardan yola çıkarak iki hukuk siteminde kabul edilen ivedi yargılama usulü arasındaki belli başlı farkları şu şekilde sıralamak mümkündür.

-Fransız hukukunda ivedi yargılama usulünün, kural olarak kişilerin hak kaybına uğramasını önlemeye matuf olduğu görülmektedir. Türk hukukunda ise yargılamanın hızlı bir şekilde tamamlanması, yani yargılama sürecinin kısaltılması hedeflenmektedir.

-Fransız hukukunda ivedi yargılama usulü, kural olarak esas davadan bağımsız olarak ele alınmakta, verilecek kararlar davanın esasına bir etki etmeyecek şekilde temellendirilmektedir. Türk hukukunda ise, ivedi yargılama tamamen davanın esas ile ilgili olarak ele alınmaktadır. İvedi yargılama kapsamında verilecek kararlar, davanın esasının karara bağlanmasına yöneliktir.

-Fransız hukukunda hangi hallerde ivedi yargılama kapsamında karar verileceği kural geniş bir şekilde yargı yerinin takdirine bırakılmıştır. Bazı istisnalar dışında ivedi yargılama usulüne göre karar verilip verilmeyeceğini ivedi yargılama hâkimi takdir edecektir. Türk hukukunda ise ivedi yargılama usulüne tabi konular kanunda tek tek sayılarak, bu konuda hâkime pek bir takdir yetkisi tanınmamaktadır.

-Fransız hukukunda, bir konuda hızlıca karar verilmesini gerektirecek aciliyet olup olmadığına ve her somut olayda aciliyetin nasıl gerçekleştiğine hâkim karar vermektedir. Türk hukukunda ise hâkime böyle bir takdir yetkisi verilmediğinden, kanunda sayılan hallerde aciliyet bulunduğu varsayılmaktadır.

- Fransız hukukunda ivedi yargılama kapsamındaki yetkileri kullanacak merci hâkimler olarak belirlenmiştir. Türk hukukunda ise mahkemeler yetkilidir.

-Fransız hukukunda “ivedi yargılama hâkimi” şeklinde bir hâkimlik statüsü getirilmiştir. Her hakim değil, bu statüye sahip hakimler ivedi yargılama usulündeki kararları vermeye yetkili kılınmıştır. Türk hukukunda ivedi yargılama için özel yargı merci öngörülmemiştir. Genel olarak davanın

esasına bakmaya yetkili hâkimler (mahkemeler), ivedi yargılama kapsamında verilecek kararlarda da yetkilidirler.

-Fransız hukukunda ivedi yargılama kapsamında verilen kararlar (bazı istisnalar dışında) kesin olup itiraz imkânı bulunmamaktadır. Türk hukukunda ise, istinaf (itiraz) yolu kapatılarak temyiz yolu açık tutulmaktadır.

-Fransız hukukunda ivedi yargılamaya ilişkin yetkiler davanın esası ile ilgili değildir. Türk hukukunda ise, ivedi yargılama kapsamındaki konularda hem ilk derece mahkemesi hem de temyiz merci davanın esası hakkında karar vermeye yetkili kılınmıştır.

-Fransız hukukunda ivedi yargılama kapsamında kararların nasıl verileceğine ilişkin özel usul kuralları öngörülmektedir. Türk hukukunda ise, genel usul kurallarının sadece sürelerinin kısaltılması ile yetinilmektedir.

-Fransız hukukunda ivedi yargılama usulünde kararları kural olarak çelişmeli ve duruşmalı olarak verilmesi esası benimsenmiştir. Türk hukukunda ivedi yargılama kapsamında duruşmaya ilişkin olarak özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

-Fransız hukukunda ivedi yargılama bakımından talebin kabul edilebilirlik şartları şeklinde özel bir düzenleme getirilmiştir. Türk hukukunda ivedi yargılamaya mahsus böyle bir düzenleme bulunmamaktadır.

-Fransız hukukunda aciliyetin varlığının tespiti bakımından ispat külfeti talep eden tarafa düştüğü, bazı hallerde de “aciliyet karinesi” kabul edilmektedir. Türk hukukunda bu konuya ilişkin olarak özel bir düzenleme bulunmayıp tamamen genel kurallar geçerlidir.

D. HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜ AÇISINDAN İVEDİ YARGILAMA USULÜ

İvedi yargılama usulünün, hak arama özgürlüğünün en başta gelen yöntemi olan dava ve davalı olarak mahkeme huzurunda hakkın talep edilmesine ilişkin kısıtlamalar getirdiği açıktır. Yukarıda da görüldüğü üzere ivedi yargılamaya ilişkin düzenlemeler dava açma, cevap ve temyiz süresi bakımından, idarî itiraz bakımından kısıtlamalar öngörmektedir. Bu kısıtlamaların hak arama özgürlüğü bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anayasanın “hak arama hürriyeti” başlığını taşıyan 36. maddesinde, “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir” hükmü yer almaktadır. İvedi yargılama usulü ile getirilen kısıtlamalar, anayasanın bu düzenlemesine aykırılık taşımakta mıdır?

Burada üzerinde durulması gereken ilk husus, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında anayasanın getirdiği sistem bakımından konunun açıklığa kavuşturulmasıdır. Anayasanın “temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması” başlığını taşıyan 13. maddesi hükmü şu şekildedir: “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz”.

Bu düzenlemeye baktığımızda; birincisi sınırlamanın kanunla yapılması, ikincisi Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak sınırlamaların yapılabilmesi, üçüncüsü de sınırlamaların Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olmaması temel ilkeleri ile karşılaşmaktayız.

Hak arama hürriyetini düzenleyen 36. maddede, bu hürriyetin sınırlandırılması bakımından hiçbir sınırlandırma sebebi belirtilmemiştir. Anayasanın 13.maddesinde sınırlamanın ancak ilgili maddede belirtilen sebeplerle yapılabileceği ifade edildiğine göre, hak arama hürriyeti hiçbir şekilde sınırlamaya tabi tutulamayacak sonucu ortaya çıkmakta mıdır? Bu soru, ilgili maddesinde sınırlama sebebi belirtilmeyen tüm hak ve özgürlükler için de geçerlidir. Anayasa öğretisine baktığımızda, genel yaklaşımın, anayasada belirtilmiş olmasa da, hak ve özgürlüğün niteliğinden kaynaklanan, eşyanın tabiatında mevcut olan objektif sınırların var olduğu³⁸, dolayısıyla sınırsız hak ve özgürlük olamayacağı yönündedir. Şu hale göre, hak arama hürriyetine ilişkin anayasanın 36. maddesinde bir sınırlama sebebi

³⁸ ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 7.Baskı, Ankara 2003, s.103. Aynı yönde görüşler için bkz. TANÖR Bülent/YÜZBAŞIOĞLU Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 6.Bası, İstanbul 2004, s.120-121; SAĞLAM Fazıl, “2001 Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar ve Bunların Çözüm Olanakları”, Anayasa Yargısı-19, s.292.

bulunmamasına rağmen, hak arama özgürlüğünün dava yoluyla kullanılmasının bir takım sınırlamalara tabi olacağı için doğası gereğidir.

Öte yandan Anayasanın 142. maddesinde “*Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir*” şeklinde bir hüküm de yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre, yargılama usulleri kanunla düzenlenecektir. Dava açma, cevap, temyiz süresi gibi işlemlerin yargılama usulüne ilişkin kurallar olduğunda kuşku bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tür yargılama kuralları kanunla konabilecektir. Nitekim hukuk yargılaması için 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, idarî yargı için se 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunu bulunmaktadır. Bu kanunlarda, hak arama hürriyetinin kullanılmasına ilişkin bir dizi sınırlamalar, kayıtlar ve şartlar yer almaktadır.

Yargılama usullerini düzenleyen ve hak arama hürriyetine sınırlamalar getiren kanunların, anayasanın 13. maddesinde ifade edilen sınırlama kurallarına uygun olması gereği göz ardı edilemez.

İvedi yargılama usulünde getirilen sınırlamalardan birisi “ikinci cevap haklarının” kaldırılmış olmasıdır. Nitekim İYUK 20/A ve 20/B maddelerinde, dava dosyasının dava dilekçesi ve cevap dilekçesi ile tekemmül edeceği, yani ikinci cevap aşamasının olmayacağı ifade edilmektedir. Benzer bir düzenleme 6100 sayılı HMK’nın 117/2. maddesinde basit yargılama usulünde, “*Taraflar cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi veremezler*” hükmü yer almaktadır. Bu düzenleme, Anayasanın 2, 10 ve 36. maddelerine aykırılığı gerekçesiyle itiraz yöntemi ile Anayasa Mahkemesi önüne götürülmüştür. Düzenlemenin anayasa aykırı olmadığı yönünde verilen kararda³⁹ temel olarak şu hususlar vurgulanmıştır.

Konuyu anayasanın 2. maddesinde yer alan “hukuk devleti” ilkesi açısından ele alan Anayasa Mahkemesi, yargılama usullerini düzenleme konusunda yasamanın takdir yetkisi olduğunu, bazı tedbirlerle yargılamanın hızlandırılmasının hukuk devleti ilkesi ile çelişmeyeceğini ifade etmiştir⁴⁰.

³⁹ Anayasa Mahkemesi, E.2011/125, K.2012/46, T.22.03.2912.

⁴⁰ Anayasa Mahkemesi, E.2011/125, K.2012/46, T.22.03.2912: “...*Hukuk politikasının belirlenmesinde kanun koyucunun takdir yetkisinin bulunduğu açıktır. Anayasa’nın 142. maddesinde mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişleri ve yargılama usullerinin kanunla düzenleneceği belirtilmiş olup, itiraz konusu kural yargılama usulleri kapsamında ele alınacak bir düzenlemedir. Bu nedenle kanun koyucu anayasal sınırlar içinde kalmak koşuluyla yargılama usullerine ilişkin hususlarda takdir yetkisi*

Anayasanın 10. maddesinde yer alan “eşitlik ilkesi” açısından yapılan değerlendirmede, burada yer alan eşitliğin “aynı durumda olanların, aynı kurallara bağlı tutulması” anlamında olduğu, davada iki tarafın da aynı kurallara tabi tutulduğu; öte yandan yazılı yargılama usulü ile basit yargılama usulünün eşitlik bakımından mukayeseye elverişli olmadığı ifade edilmiştir⁴¹.

Anayasanın 36. maddesinde yer alan “hak arama hürriyeti” açısından konuyu irdeleyen Anayasa Mahkemesi, hak arama hürriyetinin mutlak ve sınırsız olmadığı; hak arama hürriyetinin temel unsurlarından birisi olan

kapsamında birtakım düzenlemeler yapabilecektir. Ancak, kanunların kamu yararının sağlanması amacıyla yönelik olması, genel, objektif, adil kurallar içermesi ve hakkaniyet ölçütlerini gözetmesi hukuk devleti olmanın gereğidir. Bu nedenle kanun koyucunun hukuki düzenlemelerde kendisine tanınan bu takdir yetkisini anayasal sınırlar içinde adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini göz önünde tutarak kullanması gerekir. İtiraz konusu düzenleme ile kanun koyucunun, nitelikleri veya acil hukuki korunma sağlanması ihtiyacı nedeniyle bazı dava ve işleri tabi tuttuğu basit yargılama usulünde, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerine yer verilmeyerek, bu tip uyuşmazlıklar açısından yargılama faaliyetinin hızlandırılmasını amaçladığı anlaşılmaktadır. Özellikle mahkemelerin iş yükü, hukuki uyuşmazlıkların karara bağlanmasında geçen uzun sürelerin başka hak ihlallerine neden olması ve bu sorunun yalnızca ülkemiz açısından geçerli olmayıp, birçok hukuk sistemi tarafından ortak bir sorun olarak paylaşılması ve bu noktada yargılamayı hızlandıran usul hükümlerinin gerekliliği gözetildiğinde, basit yargılama usulüne tabi dava ve işler bakımından, yargılamayı basitleştirmek ve hızlandırmak düşüncesiyle cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerinin verilemeyeceğine ilişkin düzenleme kanun koyucunun takdir yetkisi içinde kalmaktadır...”.

⁴¹ Anayasa Mahkemesi, E.2011/125, K.2012/46, T.22.03.2912: “...Anayasa'nın 10. maddesinde öngörülen “kanun önünde eşitlik” ilkesi, hukuksal durumları aynı olanlar için söz konusudur. Bu ilke ile eylemler değil, hukuksal eşitlik öngörülmüştür. Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin yasalar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir. Bu ilkeyle, aynı durumda bulunan kimi kişi ve topluluklara ayrı kurallar uygulanarak yasa karşısında eşitliğin çiğnenmesi yasaklanmıştır. Yasa önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmez. Durumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamaları gerektirebilir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar farklı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'da öngörülen eşitlik ilkesi zedelenmez. İtiraz konusu kurala bakıldığında, basit yargılama usulüne tabi dava ve işlere ait yargılama faaliyetinin bir an önce tamamlanması amacıyla yazılı yargılama usulünde dilekçeler safhasının bir bölümü olan cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerinin basit yargılama usulüne tabi tüm davalar bakımından verilmeyeceğinin hüküm altına alındığı görülmektedir. Kural uyarınca basit yargılama usulüne tabi davalarda davacıya da davalıya da birer dilekçe ile iddia, savunma ve delillerini belirtme imkânı verilmiştir. Bunun yanı sıra, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerine yer verilen yazılı yargılama usulü ile basit yargılama usulü farklı nitelikleri gereği eşitlik karşılaştırmasına elverişli değildir...”.

“silahların eşitliği” kuralının ihlal edilmediği; anayasanın 142. maddesindeki “Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir” hükmü ile, 141. maddede yer alan “Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir” hükmünün, yasama organına bazı sınırlamalar yapma yetkisi verdiğini; adil yargılanma hakkına ve bireyin menfaatine hizmet ettiği açıkça anlaşılan bu sınırlandırmanın hakkın özüne dokunmadığı ve hakkı anlamsız kılacak dereceye varmadığı sonucuna ulaşmıştır⁴².

Merkezî ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulüne ilişkin olan İdarî Yargılama Usulü Kanununun, 20/B maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendinde yer alan “Savunma süresi dava dilekçesinin tebliğinden itibaren üç gün olup, bu süre bir defaya mahsus olmak üzere en fazla üç gün uzatılabilir. Savunmanın verilmesi veya savunma verme süresinin

42 Anayasa Mahkemesi, E.2011/125, K.2012/46, T.22.03.2912: “...Anayasa'nın “hak arama hürriyeti” başlıklı 36. maddesinde, herkesin gerekli araç ve yollardan yararlanarak yargı organları önünde davacı ya da davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Buna göre, hak arama özgürlüğünün en önemli iki ögesini oluşturan iddia ve savunma haklarının kısıtlanması, bu hakların noksansız kullanımının ve adil yargılanmanın engellenmesi Anayasa'nın 36. maddesine aykırılık oluşturur. Adil yargılanma hakkının ulusal üstü düzeyde genel kabul görmüş ölçütleri arasında önemli bir yer tutan “silahların eşitliği” ilkesi, davanın taraflarının yargılama sırasında usul hükümleri yönünden eşit konumda bulunmasını, taraflardan birine dezavantaj diğerine avantaj sağlayacak kurallara yer vermeme esasını öngörmekte, diğer bir deyişle davanın tarafları arasında hakkaniyete uygun bir dengenin varlığını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, hak sahibinin öğrendiği isnat ve iddialara karşı yazılı veya sözlü şekilde açıklama yapabilmesi, karşı isnat ve beyanlarda bulunabilmesi gerekmektedir. Ancak bu hak, davanın taraflarına her konuda sınırsız konuşabilme veya açıklama yapabilme hakkının tanındığı anlamına gelmemelidir. Zira hak arama hürriyetinin mutlak ve sınırsız bir biçimde uygulanması mümkün değildir. Anayasa'nın tüm maddeleri aynı etki ve değerde olup, aralarında bir üstünlük sıralaması bulunmadığından, uygulamada bunlardan birine öncelik tanımak olanaklı değildir. Bu nedenle, kimi zaman zorunlu olarak birlikte uygulanan iki Anayasa kuralından biri, diğerinin sınırını oluşturabilmektedir. Hak arama hürriyeti Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenmiş ve anılan maddede bunun için herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş ise de mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usullerinin kanunla düzenleneceğini öngören Anayasa'nın 142. ve davaların mümkün olan süratle sonuçlandırılmasını ifade eden Anayasa'nın 141. maddelerinin, hak arama hürriyetinin kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerektiği açıktır. İtiraz konusu kural ile basit yargılama usulüne tabi dava ve işlerde, davacı ve davalıya birer dilekçe ile iddia, savunma ve delillerini belirtme imkânı verilmiş olup, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi sunma imkanı tanınmamış olmakla, basit yargılama usulüne tabi davaların basit ve hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlayarak adil yargılanma hakkına ve bireyin menfaatine hizmet ettiği açıkça anlaşılan bu sınırlandırmanın hakkın özüne dokunduğu ve hakkı anlamsız kılacak dereceye vardığı söylenemez...”

geçmesiyle dosya tekemmül etmiş sayılır” hükmü de, anayasanın itiraz usulü ile Anayasa Mahkemesi önüne gelmiştir. Bu düzenlemede, savunma süresi üç gün ile sınırlandırılmakta, ikinci cevap hakları kaldırılmaktadır. Yukarıda aktardığımız kararda yer alan, hemen hemen aynı gerekçelerle düzenleme anayasaya uygun bulunmuştur⁴³.

Anayasa Mahkemesinin bu kararlarını, ivedi yargılamaya ilişkin düzenlemelerde yer alan diğer sınırlamalara da teşmil edebiliriz. Sonuç olarak ivedi yargılama (ya da basit yargılama) usulünde, yargılamanın hızlı şekilde sonuçlandırılması için getirilen tedbirler (sınırlamalar) hak arama hürriyetinin ihlali olarak düşünülemez ve anayasaya aykırı değildir.

E. MEVCUT DÜZENLEMELER İVEDİLİĞİ SAĞLAMAYA YETERLİ MİDİR?

Yukarıda işaret edildiği üzere, bazı konular bakımından ivedi yargılama usulünün benimsenmesinin gerekçesi olarak, söz konusu konularda yargılama aşamasının süratle tamamlanmasında hem kamu hizmetinin aksamadan yürütülmesi hem de kişilerin menfaatlerinin hakkıyla korunması belirtilmektedir. Kısaca kamu hizmet ve kişilerin menfaatlerinin korunması amacıyla kanunda belirtilen konular bakımından yargılamanın hızlandırılması (çabuklaştırılması) hedeflenmiştir. Burada şu soruyu sormak ihtiyacı doğmaktadır. İvedi yargılamaya ilişkin kanundaki düzenlemeler, hedeflenen hızı (yargılamadaki çabukluğu) sağlayacak nitelikte midir? Bu soruya gönül rahatlığı ile evet demek pek mümkün gözükmemektedir. Bu yargının sebebini açıklamaya çalışalım.

1. Sürelere Uyulmaması Hususunda Düzenleme Bulunmamaktadır

İvedi yargılama usulünün getiriliş amacı, yukarıda da ifade edildiği üzere, belli konulardaki yargılamanın hızlı bir şekilde sonuçlandırılmasıdır. Bunun içinde yargı yerlerinin kararlarını belli süre içinde yapmaları öngörülmektedir. Mesela İYUK 20/A-2,c maddesinde ilk incelemenin vedi gün içinde yapılması ve dava dilekçesi ile ekleri tebliğe çıkarılması gerektiği ifade edilmektedir. 20/A-2,f maddesi “ivedi yargılama usulüne tabi konulara ilişkin davalar dosyanın tekemmülünden itibaren en geç bir ay içinde karara bağlanır” amir hükmünü ihtiva etmektedir. Kanunun 20/A-2,h maddesinde “temyiz dilekçeleri üç gün içinde incelenir ve tebliğe çıkarılır” denilirken,

⁴³ Anayasa Mahkemesi, E.2014/189, K.2015/32, T.19.03.2015.

20/A-2,j maddesinde de temyiz isteminin en geç iki ay içinde karara bağlanması ve kararın en geç bir ay içinde tebliğe çıkarılır emredilmektedir.

Benzer düzenlemeler “merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulüne” ilişkin düzenlemeler içeren İYUK 20/B maddesinde de yer almaktadır. Hatta bu usulde yargılamanın daha da hızlı tamamlanması için yargı yerleri için öngörülen süreler daha da kısa tutulmaktadır. Nitekim kanuna baktığımızda yedi gün içinde ilk incelemenin tamamlanıp dilekçenin davalı tarafa tebliğ edilmesi (m.20/B-1,c); davanın dosyanın tekemmülünden itibaren en geç on beş gün içinde karara bağlanması (m.20/B-1,d); temyiz dilekçelerinin üç gün içinde incelenip tebliğe çıkarılması (m.20/B-1,g); temyiz istemi en geç on beş gün içinde karara bağlanması (m.20/B-1,ı) emredilmektedir.

Yargı yerlerinin kanunda öngörülen bu sürelere uymaması halinde nasıl bir yol takip edileceği konusunda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Böyle bir düzenlemeye ihtiyaç olup olmadığını Ankara 5. İdare Mahkemesinin 2015 tarihli kararı⁴⁴ üzerinden izah etmeye çalışalım.

Yukarıda işaret edildiği üzere İYUK 20/B maddesinde, “merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü” başlığı altında Milli Eğitim Bakanlığının yaptığı merkezi sınavlar için ivedi yargılama usulü getirilmiştir. Bu sınavlardan birisi de “Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) sınavıdır. Bakanlıkça 27.11.2014 tarihinde yapılan ve 27.11.2014 tarihinde açıklanan sınava karşı **25.12.2014 tarihinde dava açılmıştır**. Kanununun 20/B maddesinde bu tür davaların yaklaşık 40 gün içinde⁴⁵, temyiz aşamasının da yaklaşık 35 gün içinde⁴⁶ tamamlanması öngörülmektedir. **25.12.2014** tarihinde açılan dava, yaklaşık **8 ay sonra 8.7.2015** tarihinde karara bağlanmıştır⁴⁷. Görüldüğü üzere kanunda öngörülen süreler hiç dikkate alınmadan yaklaşık 8 ay sonra iptal kararı verilmektedir. Böyle bir gecikmenin sonucu ne olacaktır sorusu gündeme gelmektedir.

⁴⁴ Ankara 5.İdare Mahkemesi, E.2014/2202, K.2015/1183, T.8.7.2015.

⁴⁵ Dava açma süresi 10 gün + 7 gün ilk inceleme ve tebliğ + savunma süresi 3 gün (+ 3 gün ek süre) + karar süresi 15 gün= 38 gün.

⁴⁶ Temyiz süresi 5 gün + inceleme ve tebliğ 3 gün + cevap süresi 5 gün+ karar 15 gün + tebliğ 7 gün = 35 gün

⁴⁷ Ankara 5.İdare Mahkemesi, E.2014/2202, K.2015/1183, T.8.7.2015.

Kuşkusuz hiçbir mazereti olmaksızın bu sürelere uymayan yargı mensupları hakkında 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 62 ve devamı maddelerinde düzenlenen disiplin yaptırımları gündeme gelecektir. Ancak disiplin uygulaması, ivedi yargılama usulünün öngördüğü amacı gerçekleştirmek için yeterli olmayacaktır. Bu kadar geç bir sürede verilen iptal kararının uygulanmasının nasıl olacağı konusunda da bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

2. Tebliğ Usulü Düzenlenmemiştir

Yukarıda da işaret edildiği üzere kanunun 20/A maddesi uyarınca ivedi yargılama usulüne tabi davaların yaklaşık yaklaşık 100 gün⁴⁸, temyiz aşamasının da yaklaşık 125 gün⁴⁹ içinde; benzer şekilde kanununun 20/B maddesine tabi davaların yaklaşık 40 gün içinde⁵⁰, temyiz aşamasının da yaklaşık 35 gün içinde⁵¹ tamamlanması öngörülmektedir. Kanundaki düzenlemelere bakıldığında tebliğ konusu hiç dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Yani yukarıdaki yaklaşık süreler, tebliğ aşamasında geçecek süreler dikkate alınmadan öngörülmektedir.

İdarî Yargılama Usulü Kanununun 60. maddesine göre “Danıştay ile bölge idare, idare ve vergi mahkemelerine ait her türlü tebliğ işleri, Tebligat Kanunu hükümlerine göre yapılır”. 7201 sayılı Tebligat Kanununun 1. maddesi uyarınca tebligatlar Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü (PTT) eliyle yapılmaktadır. Bu usulle yapılan tebligatların da ivedi yargılama usulünün amacını gerçekleştirmekten uzak, uzun sayılabilecek sürelerde yapıldığı bilinmektedir.

Bu bakımdan ivedi yargılama usulünde tebligatlar için özel bir düzenleme yapılması daha isabetli olurdu. Mesela memur eliyle tebligat usulü benimsenebilirdi. Nitekim 7201 sayılı kanunun 2. maddesi,

⁴⁸ Dava açma süresi 30 gün + ilk inceleme ve tebliğ 7 gün + savunma süresi 15 gün (+15 gün ek süre) + karar süresi 1 ay (30 gün) = 97 gün.

⁴⁹ Temyiz süresi 15 gün + inceleme ve tebliğ 3 gün + cevap süresi 15 gün + 2 ay (60 gün) karar süresi + 1 ay (30 gün) tebliğ süresi = 123 gün

⁵⁰ Dava açma süresi 10 gün + 7 gün ilk inceleme ve tebliğ + savunma süresi 3 gün (+ 3 gün ek süre) + karar süresi 15 gün = 38 gün.

⁵¹ Temyiz süresi 5 gün + inceleme ve tebliğ 3 gün + cevap süresi 5 gün+ karar 15 gün + tebliğ 7 gün = 35 gün

gerektiğinde memur eliyle tebligat yapılabileceğini düzenlemektedir⁵². Öte yandan yürütmenin durdurulması konusunu düzenleyen İYUK 27/5. maddede de memur eliyle tebligat yapılabileceği öngörülmektedir⁵³. Bunun gibi ivedi yargılama usulünde, zaman kaybı olmaması için memur eliyle tebligat usulünün (veya hızlı olan başka bir tebligat usulünün) zorunlu hale getirilmesi isabetli olacaktır.

3. Delil Araştırmasında Süre Konusu Muğlak Bırakılmıştır

Hem ivedi yargılama usulünü düzenleyen 20/A, hem de merkezi sınavlar yargılama usulünü düzenleyen 20/B maddesinde, dosyanın tekemmülünden itibaren belli sürede karar verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu düzenlemelerde delil araştırması ya da duruşmaya ilişkin de düzenleme yer almakta ancak hayli muğlak ifadelerle yer almaktadır. Düzenlemeler şu şekildedir:

-“İvedi yargılama usulüne tabi konulara ilişkin davalar dosyanın tekemmülünden itibaren *en geç bir ay içinde* karara bağlanır. **Ara kararı verilmesi, keşif, bilirkişi incelemesi ya da duruşma yapılması gibi işlemler ivedilikle sonuçlandırılır**” (m. 20/A-2,f).

-“Bu davalar dosyanın tekemmülünden itibaren *en geç on beş gün içinde* karara bağlanır. **Ara kararı verilmesi, keşif, bilirkişi incelemesi ya da duruşma yapılması gibi işlemler ivedilikle sonuçlandırılır**” (m.20/B/1-d).

Görüldüğü üzere önceki düzenlemede dosyanın tekemmülünden itibaren bir ay, ikinci düzenlemede ise on beş gün içinde kararın verileceği belirtilmektedir. Ancak her iki madde de hayli muğlak şekilde “**ara kararı verilmesi, keşif, bilirkişi incelemesi ya da duruşma yapılması gibi işlemler ivedilikle sonuçlandırılır**” hükmü yer almaktadır. Bu ifadeden söz konusu işlemlerin bir önceki cümlede yer alan süre içinde

⁵² Madde 2 – (Değişik birinci fıkrası : 6/6/1985 - 3220/2 md.) Diğer kanunlarda özel hüküm bulunması halinde veya tehirinde zarar umulan işlerde veya aynı yerde bulunan 1 inci maddede yazılı daire ve müesseseler arasında veya bu daire ve müesseselerde bulunan şahıslara yapılacak tebligat, kendi memurları veya mahalli mülkiye amirinin emriyle zabıta vasıtasıyla yaptırılır.

⁵³ İYUK, m.27/5- Yürütmenin durdurulması istemli davalarda 16 ncı maddede yazılı süreler kısaltılabileceği gibi, tebliğin memur eliyle yapılmasına da karar verilebilir.

tamamlanması gerektiği mi, yoksa o süre dışında süratle tamamlanması gerektiği mi anlaşılmalıdır açık değil.

Şayet kararın verilmesi için öngörülen süre (bir ay- onbeş gün) içinde keşif, bilirkişi, duruşma gibi işlemlerin de tamamlanması kastediliyorsa, kanunun lafzından bu pek anlaşılmamaktadır. Keşif, bilirkişi, duruşma gibi işlemlere ilişkin sürelerin, karar verme süresinin dışında olduğu kabul edilecekse, bu durumda ivedi yargılama usulünün bir anlamı kalmayacaktır. Yani ivedi yargılamadan beklenen yargılama hızı sağlanamayacaktır. Örneğin duruşmaya karar verilirse, duruşmanın tebliğden itibaren en az 30 gün sonra yapılması gerekmektedir (İYUK, m.17). Bilirkişi ve keşif işlemleri de hayli zaman alacak yargısal süreçlerdir. Bu nedenle keşif, bilirkişi, duruşma gibi yargısal süreçlerin ivedi yargılama usulünde nasıl gerçekleştirileceğinin de ayrıca düzenlenmesi gerekmektedir.

4. Ek Savunma Süresinin Başlangıç Tarihi Belirsizdir

Hem ivedi yargılama usulünü düzenleyen 20/A, hem de merkezi sınavlar yargılama usulünü düzenleyen 20/B maddesinde, savunma süreleri kısaltılmakta ancak her ikisinde de ek süre verilmesi konusunda mahkemeye takdir yetkisi verilmektedir:

-“Savunma süresi dava dilekçesinin tebliğinden itibaren on beş gün olup, bu süre bir defaya mahsus olmak üzere en fazla on beş gün uzatılabilir” (m. 20/A-2,d).

-“Savunma süresi dava dilekçesinin tebliğinden itibaren üç gün olup, bu süre bir defaya mahsus olmak üzere en fazla üç gün uzatılabilir” (m.20/B-1,ç).

Taraf talepte bulunduğu ve mahkemenin de uygun gördüğü durumda, öngörülen ek savunma süresi hangi tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır? İlk savunma süresinin bitmesinden itibaren mi, yoksa mahkemenin ek savunma süresini kabul ettiği kararın ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren mi işlemeye başlayacaktır? Bu soruya verilecek cevap, yargılamanın hızını önemli şekilde etkileyecek niteliktedir.

İvedi yargılamanın mantığı içinde ek savunma süresinin, önceki savunma süresinin bitiminden itibaren işlemeye başlamasıdır. Ancak İYUK 8.maddede, “sürelerin tebliğden itibaren” işlemeye başlayacağı düzenlenmektedir. Bu durumda ilgilinin normal savunma süresi bitmeden

talepte bulunması ve mahkemenin de savunma süresi bitmeden karar verip ilgiliye tebliğ etmesi gerekir. Yukarıda değindiğimiz memur eliyle tebliğ (ya da başka usulde tebliğ) meselesi yine gündeme gelecektir. Şayet savunma süresi dolduktan sonra ek savunmaya ilişkin karar verir, bunu normal usulle tebliğ eder ve ek savunma süresi de bu tebliğden itibaren işlemeye başlarsa, ivedi yargılamadan beklenen sürat hayli yavaşlatılmış olacaktır. Bu nedenle ek savunma süresinin, normal savunma süresinin bitiminden itibaren işlemeye başlayacağı yönünde kanuni düzenleme yapılması gerekmektedir.

5. Dilekçe Ret Kararı Konusu Düzenlenmemiştir

Normal yargılama usulü bakımından dava dilekçesine ilişkin kurallar İYUK 3 ve 5. maddelerde düzenlenmiştir. Dava dilekçesinin bu şartları taşımaması halinde, mahkemenin ne yönde karar vereceği konusu da kanunun 15. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Kanuna göre (m.15/1-d), dava dilekçesinde eksiklik olması halinde, bu eksikliğin düzeltilmesi için 30 günlük süre verilecektir.

İvedi yargılamaya tabi bir konuya ilişkin dava dilekçesinde böyle bir eksiklik olduğunda, nasıl hareket edileceği konusunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda mahkeme, İYUK m.15/1-d uyarınca davacıya, eksikliklerin tamamlanması için 30 günlük süre vermek durumunda kalacaktır. Bu uygulamanın, ivedi yargılama usulünün mantığına tamamen ters olduğu da aşikârdır. Örneğin İYUK 20/B maddesindeki uygulama bakımından dava açma süresi on gün iken, dilekçede eksiklik olması halinde 30 günlük düzeltme süresi verilecek demektir. Bu konunun da kanunda açıkça düzenlenmesi ve ivedi yargılama usulüne uygun bir süre belirlenmesi zarureti bulunmaktadır. Genel dava açma süresi 60 gün, düzeltme süresi bunun yarısı olan 30 gün olarak belirlendiğine göre, ivedi yargılama usulünde de dava açma süresinin yarısı benimsenebilir.

6. Yargılama Harçları Konusu Düzenlenmemiştir

İdarî yargılama usulünde, genel yargılama bakımından İYUK 6/4. maddede harçlarla ilgili bir düzenleme bulunmaktadır. Bu maddeye göre, dava açılırken herhangi bir sebeple harcı veya posta ücreti verilmeden veya eksik harç veya posta ücreti ile dava açılmış olması halinde, mahkemece ilgiliye durum bildirilerek 30 gün içinde eksikliğin giderilmesi istenir. Süresinde kararın gereği yerine getirilmezse tekrar bir 30 günlük süre

verilerek eksikliğin giderilmesi istenir. Eksiklik yine giderilmez ise davanın açılmamış sayılmasına karar verilir.

Yine kanunun 6/5. maddesi uyarınca, dava açıldıktan sonra posta ücretinde tebliğ işlemlerinin yapılmasını engelleyecek şekilde azalma olması halinde, eksikliğin giderilmesi için ilgiliye 30 gün süre verilir; bu süre içinde eksiklik giderilmez ise bir 30 gün daha süre verildiği tebliğ edilir. Kararın gereği yine yerine getirilmez ise *dosyanın işlemde kaldırılmasına karar verilir*. Bu kararın tebliği tarihinden başlayarak üç ay içinde, noksanı tamamlanmak suretiyle yeniden işleme konulması istenmediği takdirde davanın açılmamış sayılmasına karar verilir ve davacıya tebliğ olunur.

Görüldüğü üzere bu iki halde, tebligat süreleri haricinde davanın 60 gün daha uzaması ihtimali bulunmaktadır. İvedi yargılama usulü bakımından bu durum dikkate alınmamıştır. Bir düzenleme bulunmadığına göre, ivedi yargılama usulüne tabi davalarda da İYUK 6. madde hükümleri geçerli olacak demektir. Bu durumun da ivedi yargılama usulünü neredeyse anlamsız kılacak nitelikte olduğu açıktır.

Yukarıdaki sakıncayı gidermek bakımından, İYUK 20/A ve 20/B maddelerinde değişiklik yapılarak ek sürelerin, ivedi yargılama usulüne uygun hale getirilmesi ve bildirim bir kez yapılması konusunda düzenleme getirilmelidir.

7. Taraflarda Değişiklik Konusu Düzenlenmemiştir

İdarî yargılama usulünde, genel yargılama bakımından İYUK 26/1. maddede, dava devam ederken taraflar bakımından ölüm ya da kişiliklerinde değişiklik olması halinde, nasıl bir yol takip edileceği düzenlenmektedir. Maddedeki kurallar şu şekildedir.

-Dava esnasında ölüm veya herhangi bir sebeple tarafların kişilik veya niteliğinde değişiklik olursa, davayı takip hakkı kendisine geçenin başvurmasına kadar dosyanın işlemde kaldırılmasına ilgili mahkemece karar verilir.

-Dava esnasında gerçek kişilerden olan tarafın ölümü halinde, idarenin mirasçılar aleyhine takibi yenilemesine kadar dosyanın işlemde kaldırılmasına ilgili mahkemece karar verilir.

Görüldüğü üzere, yukarıda belirtilen haller de davanın uzamasına sebep olacak niteliktedir. Böyle bir durum ivedi yargılamaya tabi davalarda

meydana geldiğinde nasıl bir yol takip edileceği kanunda ayrıca düzenlenmesi gerekmektedir.

8. Tebligat Yapılamaması Konusu Düzenlenmemiştir

İdarî yargılama usulünde, genel yargılama bakımından İYUK 26/2. maddede, gösterilen adrese tebligat yapılamaması durumunda ne yapılacağı konusu düzenlenmektedir. Maddeye göre, davacının gösterdiği adrese tebligat yapılamaması halinde, yeni adresin bildirilmesine kadar dava dosyası işlemde kaldırılır. Dosyanın işlemde kaldırıldığı tarihten başlayarak bir yıl içinde yeni adres bildirilmek suretiyle yeniden işleme konulması istenmediği takdirde, davanın açılmamış sayılmasına karar verilir.

Görüldüğü üzere, yukarıda belirtilen durum da yargılamanın önemli derecede uzamasına yol açabilecek niteliktedir. Böyle bir durumun, ivedi yargılama usulüne tabi davalarda da meydana gelebileceği dikkate alınarak kanunda özel bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç vardır.

9. İdarî Başvuru Yolu Eksik Düzenlenmiştir

İvedi yargılama usulüne tabi konularda, dava konusu edilecek işlemin kaldırılması ya da değiştirilmesi için idarî başvuru yolunun kapatılmak istendiği anlaşılmaktadır. İYUK 20/A-2,b maddesinde ve 20/B-1,b maddelerinde “*Bu Kanununun 11 inci maddesi hükümleri uygulanmaz*” hükmü yer almaktadır.

Kanunun 11. maddesine⁵⁴ göre, bir işleme karşı dava açılmadan önce, idarî işlemin kaldırılması, geri alınması değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, dava açma süresi içinde istenirse, bu başvuru işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur. İsteğin reddedilmesi veya reddedilmiş

54 *Üst makamlara başvurma:*

Madde 11 – 1. İlgililer tarafından idari dava açılmadan önce, idari işlemin kaldırılması, geri alınması değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idari dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvurma, işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur.

2. Altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır.

3. İsteğin reddedilmesi veya reddedilmiş sayılması halinde dava açma süresi yeniden işlemeye başlar ve başvurma tarihine kadar geçmiş süre de hesaba katılır.

sayılması halinde dava açma süresi yeniden işlemeye başlar ve başvurma tarihine kadar geçmiş süre de hesaba katılır.

İvedi yargılama usulüne tabi davalarda İYUK 11. Madde kapsamında yapılacak idarî başvuru yolu kapatılmıştır. Böylece bir an önce yargılama aşamasının başlaması amaçlanmıştır.

Buradaki eksiklik, sadece İYUK 11. madde kapsamındaki başvuru yolunun belirtilmiş olmasıdır. Zira başka kanunlarda da idarî başvuru yolu ve bu başvurunun dava açma sürelerini durduracağı yönünde düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin 6328 Kamu Denetçiliği Kanununun 17/4. maddesinde, süresinde Kuruma yapılan başvurunun işlemeye başlayan dava açma süresini durduracağı; yine 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 13. maddesine göre yapılan başvurunun, dava açma süresini durduracağı ifade edilmektedir.

İvedi yargılama usulüne tabi bir konu hakkında, 6328 Kamu Denetçiliği Kanunu veya 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu uyarınca idarî başvuru yapıldığında, dava açma süresinin duracağı konusunda tereddüt olmayacaktır. Bu durumun ivedi yargılama usulü ile bağdaşmayacağı da açıktır. O halde yapılması gereken, ivedi yargılama usulünde sadece İYUK 11. madde kapsamında değil, bununla beraber dava açma süresini durduran tüm idarî başvuru yollarının kapatılması yönünde kanuni düzenleme yoluna gidilmesidir.

10. Duruşma Konusu Düzenlenmemiştir

İdarî yargılama usulünde, yargılama sürecini uzatan usulî işlemlerden birisi de “duruşma”dır. Zira duruşmanın kendine özgü kuralları ve süreleri bulunmaktadır. İYUK 17. maddede duruşmaya ilişkin kurallar yer almaktadır. İnceleme konumuzu ilgilendiren kuralları özetle şöyle sıralayabiliriz.

-İptal davalarında ve tutarı yirmibeşbin Türk Lirasını aşan tam yargı davaları, talep varsa duruşma yapılmak zorundadır.

- Yargı yeri her zaman kendiliğinden duruşma yapılmasına karar verebilir.

- Duruşma davetiyeleri duruşma gününden **en az otuz gün** önce taraflara gönderilir.

Duruşmaya ilişkin belirttiğimiz bu kurallar, ivedi yargılama usulüne tabi davalar bakımından da geçerlidir. Bu kurallar uygulandığında davanın uzayacağı da ortadadır. Tebligat aşamasında geçen süreler yanında, duruşma için tebligattan itibaren en az 30 günlük süre verilmek zorunluluğu bulunmaktadır. Bu durum, ivedi yargılama usulünde amaçlanan yargılamanın çabuklaştırılmasına ters düşmektedir. İvedi yargılama usulünden beklenen faydanın gerçekleşebilmesi için, kanunda duruşmaya ilişkin kurallara yer verilmelidir. Ya bu davalarda duruşmaya hiç yer verilmemeli ya da süreler ivedi yargılama usulüne uygun olarak belirlenmelidir.

11. Adli Tatil Konusu Düzenlenmemiştir

Yargılama sürecini uzatan konulardan birisi de adli tatil (çalışmaya ara verme) konusudur. İdarî Yargılama usulü Kanununun 61 ve 62. maddelerinde bu konu düzenlenmektedir. Söz konusu maddelerde, inceleme konumuzu ilgilendiren kuralları özetle şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bölge idare, idare ve vergi mahkemeleri her yıl bir eylülde başlamak üzere, yirmi temmuzdan otuz bir ağustosa kadar çalışmaya ara verirler.

- Ara verme süresi içinde, üç hâkimden oluşan nöbetçi mahkeme kurulur.

-Nöbetçi mahkeme çalışmaya ara verme süresi içinde a) Yürütmenin durdurulmasına ve delillerin tespitine ait işler, b) Kanunen belli süre içinde karara bağlanması gereken işleri yapar.

İdarî Yargılama Usulü Kanununun 8/3. maddesinde de “*Bu Kanunda yazılı sürelerin bitmesi çalışmaya ara verme zamanına rastlarsa bu süreler, ara vermenin sona erdiği günü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzamış sayılır*” hükmü yer almaktadır.

Bu hükümlerden anlaşılacağı gibi, ivedi yargılamaya ilişkin dava adli tatile rastladığında, savunma gelmesine rağmen, esasa ilişkin karar adli tatil sonrasına kalacak demektir. Bu yaklaşımın ivedi yargılama usulünün mantığına aykırı olduğu da aşikârdır.

Şu halde ne yapılmalıdır? Birincisi İYUK 62. maddedeki “*kanunen belli süre içinde karara bağlanması gereken işler*” hükmünü geniş yorumlayarak, ivedi yargılamaya tabi davaların da bu kapsamda olduğu ve nöbetçi mahkemelerce karara bağlanacağı yaklaşımı benimsenebilir. Bu yaklaşımı mahkemelerin benimseyip benimsemeyeceği bilinmemektedir.

İkincisi ve en doğru çözüm, kanuna ekleme yapılarak ivedi yargılamaya tabi davaların adli tatilde nöbetçi mahkemelerce karara bağlanacağını hüküm altına almaktır.

12. İdarî Eylemler Konusu Düzenlenmemiştir

İvedi yargılama usulüne düzenleyen İYUK 20/A maddesinde⁵⁵, sadece “işlemler”e karşı açılacak iptal davaları hakkında kurallar getirilmektedir. Kanunda bu durum “ivedi yargılama usulü aşağıda sayılan **işlemlerden** doğan uyuşmazlıklar hakkında uygulanır” şeklinde ifade edilmektedir.

İvedi yargılamayı düzenleyen maddelerde idarî eylemlerle ilgili herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Oysa ivedi şekilde karar verilmemesi halinde önemli mağduriyetlerin söz konusu olabileceği durumlar, idarî eylemlerden de kaynaklanabilir. Özellikle vücut bütünlüğünün ihlaline sebep olan eylemlerden doğan davalarda bu durum kendini gösterebilmektedir. Bu nedenle yasal değişikliklerle, idarî eylemlerden kaynaklanan ve ivedi şekilde karara bağlanması gereken davaların da ivedi yargılama usulü kapsamına alınması isabetli olacaktır.

13. Kanun Yolları Konusundaki Düzenlemeler Yeterli Değildir

İvedi yargılama usulünü düzenleyen 20/A⁵⁶ ve 20/B⁵⁷ maddelerinde, ivedi yargılamaya tabi davalarda verilen ilk derece mahkemesi kararlarına karşı “temyiz yoluna” başvurulabileceği ifade edilmektedir. Bu durum, söz konusu kararlara karşı “istinaf kanun yolu’nun” kapatıldığı anlamına gelmektedir.

Söz konusu maddelerde (m.20/A-2,i ve m.20/B-2,h) temyiz incelemesi sonucunda, ilk inceleme aşamasındaki bozma sebepleri hariç, diğer bozma sebepleri varsa dosya iade edilmeyerek esas hakkında temyiz merciinin karar vereceği belirtilmektedir. Üstelik “*temyiz üzerine verilen kararlar kesindir*” denilmektedir.

⁵⁵ Benzer düzenleme 20/B maddesinde de yer almaktadır. İYUK m.20/B-1: “Millî Eğitim Bakanlığı ile Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından yapılan merkezi ve ortak sınavlar, bu sınavlara ilişkin iş ve işlemler”.

⁵⁶ Madde 20/A-2,g- “Verilen nihai kararlara karşı tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde temyiz yoluna başvurulabilir”.

⁵⁷ Madde 20/B-2,f – “Verilen nihai kararlara karşı tebliğ tarihinden itibaren beş gün içinde temyiz yoluna başvurulabilir”.

Bu düzenlemeler, “istinaf kanun yolu”nun getiriliş amacıyla pek uyuşmamaktadır. İstinaf kanun yolunun getiriliş amaçlarından en başta geleni, Danıştay’ı hukukî denetim yaparak tam bir içtihat mahkemesi haline getirmektir. Bu da maddî denetim yaparak esas hakkında karar verme görevinin kaldırılması ile mümkün olabilecektir. Oysa ivedi yargılama usulündeki davalarda Danıştay, esas hakkında üstelik kesin karar verme yetkisi ile donatılarak içtihat mercii olmaktan çıkarılmaktadır.

Hatta bu uygulama Danıştay İdarî Dava Daireleri Kurulunu bile esas hakkında karar verecek merci haline getirebilecek niteliktedir. Örneğin İYUK 20/A-1,f maddesinde Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun uyarınca alınan Bakanlar Kurulu kararlarına karşı açılacak davalar ivedi yargılama usulü kapsamında sayılmaktadır. Danıştay Kanununun 24. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu kararlarına karşı açılacak davalar Danıştay dairesinde görülecektir. Bu durumda Danıştay ilgili dairesinin söz konusu Bakanlar Kurulu kararı hakkında verdiği karar, temyizden İdarî Dava Daireleri Kurulunu’da görülecek ve gerektiğinde esas hakkında kesin karar verecektir. Bu durum İdarî Dava Daireleri Kurulunu’nun içtihat birliğini sağlama işlevine uygun düşmemektedir.

Bu durumun çözüme kavuşturulması için iki yol takip edilebilir. Birincisi ivedi yargılama usulüne tabi konuları istinaf kanun yoluna tabi tutup bunlardan sınırlı sayıdakileri temyiz denetimine açmaktır. İkincisi ise, doğrudan temyiz yoluna tabi tutmakla beraber, esas hakkında karar vermeden sadece hukukî denetim yapılarak gerektiğinde bozma kararı verilmesi yolunun benimsenmesidir. Ancak bu ikinci yol yargılama sürecini uzatacağından, ivedi yargılama usulünün amacıyla bağdaşmaz.

14. İvedi Yargılamayla Görevli Özel Mahkeme Belirlenmelidir

İvedi yargılama usulünün getiriliş amacı, yargılama aşamasının mümkün olan en yüksek hızda sonuçlandırılarak hem kamu yararının hem de kişisel yararların zedelenmesinin önüne geçmektir. Bu amaç ise en iyi şekilde “ihtisaslaşmış mahkemeler” eliyle sağlanabilir. Bu nedenle ivedi yargılama usulüne tabi davaları görmek üzere özel yetkili mahkemeler oluşturulmalıdır.

Böyle bir uygulama hukukumuzda yabancı da değildir. Nitekim 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 17. maddesi, bu kanunda belirtilen suçların yargılmasını yapmak üzere mahkeme görevlendirileceğini

öngörmektedir⁵⁸. Benzer bir düzenleme idarî yarı için de yapılabilir. Örneğin 2576 sayılı veya 2577 sayılı kanunda bir değişiklik yapılarak, ivedi yargılama usulüne tabi davaların HSYK'nın belirleyeceği Ankara İdare Mahkemelerinden birisinde bakılacağı hüküm altına alınabilir. İvedi yargılamaya tabi konulardan çoğunda Ankara idare mahkemelerinin yetkili olması, işlemleri yapan idarelerin genellikle Ankara'da olması bakımından böyle bir düzenleme isabetli olur. Ayrıca ivedi yargılama usulüne bakan mahkemeye başka davalar ya hiç verilmeyerek ya da çok az verilerek yargılamanın süratle yürütülmesi imkânı da elde edilmiş olur.

15. İvedi Yargılamaya Tabi Konuların Sayılmış Olması

İvedi yargılama usulüne tabi olacak konular kanunda sınırlı şekilde sayılmıştır (m.20/A ve m.20/B). Düzenlemelere göre, burada sayılan konuların mutlaka ivedi yargılama usulüne tabi olacaktır. Öte yandan burada sayılmayanlar da ivedi yargılama usulüne tabi olmayacaktır. Ancak hatırlatmak gerekir ki, burada sayılan konuların hepsinin ivedilik taşıması kesin olmadığı gibi, burada sayılmayan kimi konularda da ivedilikle karar verilmesi zorunluluğu doğabilir. Mesela sınır dışı edilme kararları, vatandaşlıktan çıkarma işlemleri ivedilikle karara bağlanması gereken konulardır. Yine idarî sözleşmelerdeki kimi işlemlerin de ivedilikle karara bağlanması zarureti bulunabilir. Oysa bu konular kanunda sayılmamaktadır.

Bu nedenle ivedi yargılama usulüne tabi konular sayılmakla birlikte, niteliği gereği ivedi yargılama yapılması gereken bir konunun, mahkemece bu usule tabi tutulması konusunda bir takdir yetkisi verilebilir. Bu takdir yetkisi kanunla çerçevesi çizilerek de verilebilir.

SONUÇ

Buraya kadarki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Türk idarî yargılama hukukundaki ivedi yargılamaya ilişkin düzenlemeler hem konu bakımından hem de usul bakımından yetersizdir. Yine yukarıda açıklandığı üzere, İYUK'un diğer hükümleri ile bağlantıları dikkate alınmadığından uygulanma

⁵⁸ 5607 SK, m.17: "(2) Bu Kanun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca belirlenen asliye ceza mahkemelerinde görülür. Ancak bu suçlarla bağlantılı olarak resmî belgede sahtecilik suçunun işlenmesi halinde, görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir".

kabiliyeti hayli zayıftır. Bu nedenle konunun yeni baştan ele alınarak bütün detayları ile düzenlenmesi gerekmektedir.